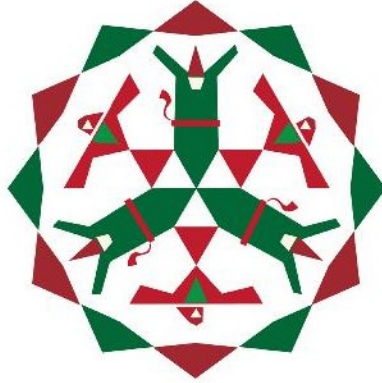

İNANÇ ÖZGÜRLÜKLERİ EŞİT HAKLAR

ADO

Alevi Düşünce Ocağı

UYGULAMADA AİHM KARARLARI İZLEME RAPORU-1 OCAK 2020

İÇİNDEKİLER

2019 AİHM Kararları İzleme Raporu I.Hakkında.....	2
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de Alevi Sorunları.....	3
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne Sunulan ADO Raporu.....	24
Türkiye’Nin 23.10.2019 Tarihli Bakanlar Komitesine Sunduğu Yol Haritası.....	27
Alevi Düşünce Ocağı’nın Türkiye Yol Haritası İle İlgili Görüşleri.....	37
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’Nin 3-5 Aralık 2019’Da Yapılan 1362.Toplantısında Alınan Kararlar.....	40

HAZIRLAYAN: ALEVİ DÜŞÜNCE OCAĞI

ADO
Alevi Düşünce Ocağı

Yayın Evi: Zinde Yayıncılık
Sertifika No: 34300
Tarih: Ocak-2020

“Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca ADO Alevi Düşünce Ocağı Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmamaktadır”

Uluslararası İnsan Hakları
Çerçevesine Uyumun
İzlenmesi için

ETKİNİZ
AB PROGRAMI

“2019 AİHM KARARLARI İZLEME RAPORU I. HAKKINDA,”

Alevi toplumunun bireysel ve kurumsal düzeyde uzun yıllardır sürdürmekte olduğu “HAK ve EŞİTLİK” talepleri 2005 yılından itibaren Cem Vakfı tarafından açılan üç ayrı dava ile iç hukuk içinde de kurumsal olarak takip edilmeye başlamıştır.

Bu süreçte toplumumuzun gündemine gelen “ALEVİ AÇILIMI” ve “ALEVİ ÇALIŞTAYLARI” doyurucu sonuçlar üretmediği için iç hukuk yolları tükendikçe söz konusu davalar 2010 yılında AİHM- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gündemine taşınmıştır.

AİHM, 2014’te Cemevlerinin ibadethane olduğuna, 2015’te Zorunlu Din Derslerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygun hale getirilmesi gerektiğine ve 2016’da devletin inanç gruplarına karşı davranışlarında herhangi bir ayrımcılık olmaması gerektiğine dair üç önemli karar vermiştir.

AİHM Kararlarının uygulanmasını izlemekten sorumlu makam olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Türkiye’de yaşanan 15 . Temmuz . 2016 meşum darbe girişimi ve ardından gelen OHAL (Olağanüstü Hal) koşullarında, teamülleri gereği söz konusu kararların uygulanması ile ilgili izleme süreçlerini askıya almıştır.

2018’de OHAL’in kaldırılması ile birlikte İnanç Özgürlükleri ile ilgili uygulanmamış kararlar daha önce açılmış olan Eylem-Hasan Zengin davası da eklenerek topluca Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 3-5.Aralık 2019 tarihli 1362’nci toplantısının gündemine alınmıştır.

Elinizdeki çalışma 1362 sayılı Bakanlar Komitesi öncesi genel durumu özetleyen bir kısa özet, toplantı öncesinde Bakanlar Komitesi’ne Alevi Düşünce Ocağı (ADO)’nun sunduğu rapor, Türkiye’nin sunduğu YOL HARİTASI, ADO’nun bu yol haritası ile ilgili yorumu ve Bakanlar Komitesi’nin 5.Aralık.2019 tarihinde aldığı kararları içermektedir. Ülkemizde İnanç Özgürlükleri, Eşit Vatandaşlık sorunları ve Alevi Hakları (İnanç gruplarının hakları) ile ilgili sorunların en kısa zamanda aşılması için toplumumuzun tüm katmanlarının el ele çalışması gereken bir döneme girmiş bulunmaktayız. Bu dönemde sorunlara karşılıklı anlayış ve toplumsal uyum içinde çözüm geliştirme ve uygulama çabalarına çok daha fazla hız verilmesi gerektiği kanısında olduğumuzu bilgilerinize sunarız.

Önümüzdeki dönemde yapılacak çalışmalar da daha farklı izleme raporları ile kamuoyumuza sunulacaktır.

Türkçe ve İngilizce olarak basılan bu raporun hazırlanmasına önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. İştâr Gözaydın, uzun yıllar boyunca davaların kurgulanmasına ve takibine emek vermiş olan değerli dostumuz Avukat Namık Sofuoğlu, Prof. Dr. Ali Yaman, Dr. Erhan Kurtarıv ve çeviriler için Dr. İlker Gökhan Şen’e, Avrupa Birliği Etkiniz programına da değerli destekleri için teşekkür ediyoruz.

Saygılarımızla

Doğan Bermek

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de Alevi Sorunları

Türkiye Cumhuriyeti’nin Alevi (1) meselesine yönelik resmi tutumuyla ilgili önemli bir dönüm noktası, 1966’da dönemin Diyanet İşleri) Başkanı İbrahim Elmalı tarafından yapılmış olan bir açıklamadır. Bir basın toplantısında Alevi inancının Diyanet tarafından tanınmasına ilişkin bir soruya cevap olarak Elmalı, “Alevi-Sünni sorununun çoktan sönmüş” olduğunu söylemişti. Aslında bu yanıt Elmalı’nın Aleviliği bir inanç sistemi olarak değil, siyasi bir mesele olarak gördüğünün bir göstergesiydi.(2) Gerçekten de Müslümanlığa yönelik resmi tutum, her zaman Sünni bir eğilime sahip olmuştur ve bu nedenle Alevi toplulukları da Cumhuriyetçi bürokratik nüfuz çevrelerinden çoğunlukla dışlanmışlardır. Alevi ve Sünni topluluklar arasındaki tarihsel düşmanlıklar-kamusal alanda ayrımcılığa maruz kalma tehdidinin de etkisiyle- Alevilerin kimliklerini saklamalarına yol açmıştır.(3) “Alevilerin çoğu Aleviliği İslam’ın Sünni olmayan bir yorumu olarak görürken, kimileri Aleviliğin İslam geleneğinin bir parçası olmadığını düşünmekte, çoğunluk ise Aleviliğin bir ayrı bir din olmadığını ısrarlı bir şekilde ileri sürmektedir”.(4) Sosyoloji profesörü Elizabeth Özdalga, 2008 yılında yayınlanan bir makalesinde, “Aleviler’den sorunlarını dile getirmeleri istendiğinde, en sık sözü edilen konuların zorunlu din eğitimi; cemevi inşaatı için izin almada ve / veya mali kaynak sağlanmasında yaşanan zorluklar; ve devlet düzeyindeki temsil eksikliği ” olduğunu ileri sürmektedir.(5) Aradan geçen on yıldan fazla süreye rağmen, bu talep ve şikayetlerde neredeyse hiç değişiklik olmamıştır. Bunun temelinde de “kimlik ve çeşitlilik konusundaki tartışmaların, 1980’lerden itibaren git gide yaygınlaşmakta olduğu şüphe götürmemekle beraber, farklılık ve özgünlüklerin hala meşru kabul edilmediği ve damgalandığı “ gerçeği yatmaktadır.(6)

Son yıllarda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin çeşitli kararları sayesinde Türkiye’deki Alevi topluluklarına dair önemli hukuki gelişmeler meydana gelmiştir. Aşağıda, öne çıkan üç dava ve ilgili kararlara dair beklenen uygulama sürecinde

1-) Ayrıntılı bir çalışma için, bkz. David Shankland (2003). The Alevis in Turkey: The emergence of a secular Islamic tradition. London and New York: Routledge.

2-) Ayrıntılı bir inceleme için, bkz. Umur Azak (2010).Islam and Secularism in Turkey: Kemalism, Religion and the Nation State. London New York: I.B.Tauris, 140; 139-173.

3-) Sünni ve Alevilerin dini inanç ve pratikleriyle ilgili bir karşılaştırmalı bir araştırma için bkz. Ali Çarıkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu (2009).The Rising Tide of Conservatism in Turkey. New York: palgrave macmillan, 28-30.

4-) Bkz.Elizabeth Shakman Hurd (2015). beyond religious freedom: the new global politics of religion. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 87-108

5-) Elizabeth Özdalga (2008), “The Alevis – A “New” Religious Minority? Identity Politics in Turkey and Its Relation to the EU Integration Process” in Dietrich Jung and Catharina Raudvere (ed.s) Religion, Politics, and Turkey’s EU Accession. New York: palgrave macmillan

6-) Elise Massicard (2006). “Claiming difference in an unitarist frame: the case of Alevism” in Hans-Lukas Kieser (ed.). Turkey Beyond Nationalism: Towards Post-Nationalist Identities. London New York: I.B.Tauris, 82

Türkiye'nin davranışlarıyla ilgili açıklamalar yer almaktadır. AİHM tarafından verilen ve konularına göre, eğitim, ibadethanelere yönelik mali muafiyetler ve cem evlerinin statüleri olmak üzere üç ayrı grupta toplanan kararlar, Alevilerin Türkiye'de maruz kaldığı ayrımcılığı ortaya koymaktadır.

Hasan ve Eylem Zengin / Türkiye 1448/04 Başvurusu ve Mansur Yalçın ve Diğerleri / Türkiye Başvurusu No. 21163/11

Türkiye'deki 1980 askeri darbesinin ardından devlet, dinin rolünü ve din eğitiminin önemini yeniden vurgulamaya başlamıştır. Bu nedenle darbe sonrası devlet idaresi, yeni kabul edilen 1982 Anayasasına bu hususta bir hüküm koymak suretiyle din öğretimini eğitimde zorunlu hale getirmiştir. Anayasanın 24 üncü maddesine göre: "Din ve ahlak eğitim ve öğretimi, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır." Uygulamada ise din ve ahlak eğitim müfredatının içeriği ve ders kitapları, yalnızca İslam'ın Sünni yorumlamaları hakkında bilgiler içermiş ve diğer dünya dinlerine çok az yer vermiştir. 24 üncü madde yürürlükte kalmaya devam ettikçe, din ve ahlak dersinin zorunlu oluşu çoğunlukta olmayan dini grupları ve laik muhalefeti kaygılandırmaya devam edecektir. Dahası, 16. Yüzyıldan itibaren bugünkü Türkiye toprakları üzerinde hüküm sürmüş olan hükümet ve yöneticiler de bu derslerde anlatılan Sünni İslam anlayışını resmi düzeyde desteklemişlerdir.(7)

Din meselesine ilişkin öncü dava, AİHM'in bu konudaki içtihadının da temelini oluşturan, Hasan ve Eylem Zengin/Türkiye kararıdır. Davada Hasan Zengin, Türkiye'yi kızının eğitimi konusunda ebeveynlik haklarını ihlal etmekle suçlamıştır. Hükümet konuyla ilgili savunmasında Türkiye'deki eğitimin "tarafsızlığına" vurgu yapmış ve şu iddiaya yer vermiştir: "Din kültürü ve ahlak bilgisi" dersinin müfredatında İslam dininin bir mezhebine veya tarikatına ait görüşleri yer almamış dolayısıyla bu konular kapsamamıştır." Davayı inceleyen AİHM, 9. sınıf ders kitabının Alevilikle ilgili önemli şahsiyetler hakkında bilgi verdiğini kabul etmekle beraber, bu ders kitaplarının bütünlükçü bir incelenmesi sonucunda bunların Zengin'in taleplerini karşılamada yetersiz olduğu kanısına varmıştır. Ek olarak, din eğitiminin zorunlu niteliği bir başka ihlal noktası olarak belirlenmiştir. AİHM 2007 yılında vermiş olduğu kararda vatandaşların dini bağlılıklarını açıklamaya zorlayacağı için, din dersinden muafiyet usulünün uygun bir yöntem olmadığı, ebeveynlere yeterince koruma sağlamadığı sonucuna varmıştır. Karar 9 Ocak 2008 tarihinde kesinleşmiştir.

Karar ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren çeşitli Alevi örgütleri

7-) Ayşe Ezgi Gürcan (2015). The Problems of Religious Education in Turkey: Alevi Citizen Action and the Limits of ECtHR . IPC – MERCATOR Policy Brief. <https://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2015/10/The-Problems-Of-Religious-Education-In-Turkey-Alevi-Citizen-Action-And-The-Limits-Of-Ecthr..pdf>

tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak Türk hükümeti bu kararla uyumlu bir politika geliştirmede yetersiz kalmış; öte yandan devletin bu olumsuz tavrı Alevi'lerin hak ve talepleriyle ilgili kamuoyu ve uluslararası tartışmaların şekillenmesinin de önünü açmıştır.⁽⁸⁾

Buna ek olarak, 22 Haziran 2005'te aralarında Mansur Yalçın'ın da bulunduğu 14 kişi, okul çağındaki çocukların ebeveyni sıfatıyla, Milli Eğitim Bakanlığı'na din ve ahlak kültürü dersinin müfredatında bir değişiklik yapılmasını talep eden bir dilekçe sunmuştur. Başvurucular, Alevi kültürü ve felsefesinin müfredata dahil edilmesi talebinde bulunmuş ve müfredatta yapılan değişiklikler için de Alevi inancını temsil eden yetkililerle fikir alışverişi yapılmasını istemiştir. Dilekçe sahipleri ayrıca din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin eğitiminde de değişiklik yapılması çağrısında bulunmuştur. Bakanlık, cevabında, müfredat hazırlık sürecinin “dinler üstü yaklaşımını” vurgulayarak söz konusu talebi reddetmiştir. İç hukuk yollarının öngördüğü usul çerçevesinde, Bakanlığın bu kararına karşı aynı yıl içerisinde bir grup davası açılmıştır. İç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra, 2 Şubat 2011 tarihinde AİHM'e başvuran, Mansur Yalçın, Yüksel Polat ve Hasan Kılıç, ilk ve orta öğretimde zorunlu olarak verilen din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin veriliş tarzının ve içeriğinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 No'lu Protokolünün 2. maddesinin 2. fıkrası uyarınca şu haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir: “Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.” Dava, 26 Ekim 2012 tarihinde Türk hükümetine iletilmiş ve Hükümet, söz konusu derslere ilişkin müfredatın herhangi bir mezhep ya da dini inancı kayırmaksızın inançlar üstü bir yaklaşımla hazırlandığını iddia etmiştir. Hükümetin savunmasına göre, müfredat tarafsızlık ilkesine uygun olarak, herhangi bir ideoloji bir dini grup ya da inanca öncelik tanınmaksızın, objektif, çoğulcu ve eleştirel bir yaklaşımla düzenlenmiştir.

Eylül 2011'de, Türkiye'de eğitime ilişkin yeni bir reform yasal düzeyde yürürlüğe girmiştir. Kamuoyunda “4 + 4 + 4 sistemi” olarak bilinen yeni eğitim rejimi, zorunlu eğitimin yanı sıra, din eğitimi alanında seçmeli dersler getirmiştir.⁽⁹⁾ Ortaokullarda ve liselerde sunulan seçmeli dersler arasında “Hz. Muhammed'in Hayatı”, “İslam'a İlişkin Temel Dini Bilgiler” ve “Kur'an” yer almıştır. Öte yandan diğer dinleri veya

8-) Ali Yaman, 2008 yılında 9. ve 12. sınıflarda din kültürü ve ahlak kitaplarının Aleviliğe ilişkin bazı bilgiler sağladığını belirtmektedir: “9. Sınıf ders kitabında Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ve sözlerine yer verilmiş olup, ona atfedilen Makalat ve Besmele Şerhi kitaplarından alıntılar yapılmaktadır. (Ekşi vd. .100 12. Sınıf ders kitabında “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” temalı 4. Ünitede “Yesevilik Düşüncesi, Mevlevilik Düşüncesi, Ahilik Düşüncesi” bölümlerinin ardından “Alevilik Bektaşilik Düşüncesi” de bir bölüm olarak yer almaktadır. (2008: 67) Bu bölümde “Hacı Bektaş Veli ve eserleri, Buyruk, Merasimler, Cem Töreni, Aşık Veysel, Muharrem Orucu, Musahiplik” konuları işlenmektedir. (2008: 67-71) Bu bölümde Hacı Bektaş-ı Veli referans gösterilerek namazın, zekatın, orucun ve haccın İslam'ın temel şartlarından olduğu vurgulanmaktadır. (2008: 70)

9-) Haftada iki saat süren din kültürü ve ahlak dersi, ortaokullarda (4-8 sınıf) ve liselerde (9-12 sınıf) zorunlu derslerden biridir.

dünya görüşlerini yansıtan herhangi bir seçmeli ders sunulmamıştır. Öğrenci ve velilerinin seçmeli din dersleri seçmeye zorlandığına dair durumları anlatan çeşitli bilgiler kamuoyunda yer almaktadır.⁽¹⁰⁾ Bu seçmeli derslerle ilgili bazı uygulamalar, gerçekten bu derslerin seçmeli olup olmadıklarına dair soruları gündeme getirmiştir.

Kimi okullarda, öğrenciler okul yönetimi tarafından seçmeli din derslerine öğrenci ya da velilerinin bu konuda bir talepleri olmamasına rağmen-doğrudan kaydedilmişlerdir. Kimi okullarda ise öğrenciler yeterli öğretmen olmadığı gerekçesiyle, belirli seçmeli dersleri seçmeye mecbur bırakılmışlardır. Başka bir deyişle, din eğitimiyle ilgili sadece tek bir öğretmenin bulunduğu okullarda, öğrenciler kaçınılmaz olarak kendilerine sunulan belirli dersleri seçmek zorunda kalmışlardır. Sonuç olarak seçmeli olması gereken dersler uygulamada zorunlu hale gelmiş ve böylece öğrencilerin aldıkları din kültürü ve ahlak bilgisi ders yoğunluğu eskisine nazaran iki katına çıkmıştır. Ortaokullarda ve liselerde sunulan seçmeli dersler arasında “Hz. Muhammed’in Hayatı”, “İslam’a İlişkin Temel Dini Bilgiler” ve “Kur’an” yer almıştır. Ancak ebeveynler, çocuklarının dışlanmasını istemediklerinden, bu durumları bildirmek istememişlerdir. Anlaşıldığı kadarıyla bu gibi durumları bildirmedeki isteksizlik, ebeveynlerin çocuklarının öğretmenler, okul yönetimi ve akranları tarafından dışlanmasından korkmalarından kaynaklanmaktadır. ⁽¹¹⁾ Bu hususta yerel aktivist grupların seçmeli din derslerinin uygulamada ne şekilde “zorunlu seçime” dönüştüğüne dair topladığı beyanlar mevcuttur. Alevi çıkar grupları tarafından hazırlanan tanık beyanlarıyla istatistiki bilgilerin birleştirildiği raporlar, Alevi grupların kamuoyu gündemi oluşturma ya da şekillendirmelerine ve bununla ilgili kaygılarının meşruluğuna dair kanıtlar sunmaktadır. Bireylerin, okullardaki din eğitimiyle bağlantılı olarak, dini inançlarını ve mensup oldukları dinleri kamuoyuna ilan etmekle kalmayıp bunları ispatlamak zorunda bırakılmaları gerçeği kişinin dinini ve / veya inancını açıklanmaya zorlanmama hakkını koruyan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırılık teşkil etmektedir.

Gündem Çocuk Derneği tarafından yürütülen odak grup çalışmalarından edinilen izlenimler, birçok çocuğun dışlanmaktan korktuğu için Din Kültürü ve Ahlak dersini almayı tercih ettiğini ve bazı çocukların dini kimliklerini açıklamak zorunda bırakıldıkları için rahatsızlık duyduklarını, bir kısım çocuğun ise dinsel kimlikleriyle çok daha sıkı bir bağ kurduklarını göstermektedir.⁽¹²⁾

Milli Eğitim Bakanlığı, din eğitimi ders kitaplarının içeriğine yapılan eleştiriler karşısında, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında kullanılmak üzere yeni ders kitapları hazırlamıştır. Yeni ders malzemeleri, Alevi inancı ile ilgili kavram ve meselelerden bahsetmektedir. Öte yandan din dersleri 4. sınıfta başlamasına rağmen Alevilik 7 ve

10-) <https://inancozgurlugugirisimi.org/wp-content/uploads/2015/01/NHC-İÖG-English-Report.pdf>

11-) Bkz.: https://inancozgurlugugirisimi.org/wp-content/uploads/2019/08/Report_Turkey_ENG_web.pdf

12-) Gündem Çocuk Derneği tarafından, Eğitimde İnanç Özgürlüğü Konferansında gerçekleştirilen Eğitim Reformu Girişimi sunumu, 30 Mart 2015.

12. sınıfların ders kitaplarında yer almaktadır. Dahası, Alevilik hakkındaki bölümler kitapların “İslamiyette Tasavvufî yorumlar” başlığı altında yer almaktadır.

2018 yılına kadar bu hususta önemli bir değişiklik yapılmamıştır. İslam’ın diğer yorumlarının, özellikle de Aleviliğin, ders kitaplarına dahil edilmesi, dini eğitimde dini çoğulculuğun gelişmesine dair bir gösterge olarak görülebilse de gözden geçirilmiş metin İslam’ın Sünni yorumlarına güçlü bir vurgu yapmaya devam etmiştir. Bu nedenle, değişikliklerin aslında kozmetik bir değişiklikle sınırlı olduğu söylenebilir. Ders kitaplarındaki ve müfredattaki içerik “dinler hakkındaki eğitimden” ziyade “din eğitimi” niteliğini hâlâ korumaktadır.

Nihayetinde, AİHM 16 Eylül 2014 tarihli Mansur Yalçın ve Diğerleri / Türkiye kararında, Türk eğitim sisteminin, ebeveynlerin dini inançlarına saygı göstermediği ve tarafsızlık ve çoğulculuk koşullarına uygun olmadığı için yetersiz olduğu kararına varmıştır.⁽¹³⁾ Bakanlar Komitesi, Türk eğitim sisteminin ve iç mevzuatın 1. No’lu Protokol 1’in 2. maddesi ile uyumlaştırılmasının sorunun çözümünde olumlu bir adım olacağını belirtmiştir.

AİHM’nin Mansur Yalçın ve Diğerleri / Türkiye hakkındaki kararının açıklanmasından bu yana, Türk din eğitimine yönelik eleştiriler artış göstermiştir. Karar, Türk eğitim sisteminde devam eden yapısal sorunların altını çizmektedir. Mahkeme, Türkiye’nin AİHM’in dini haklar ve özgürlükler konusundaki standartlarını ihlal etmeye devam ettiğini ve Hasan ve Eylem Zengin / Türkiye davasında tespit edilen sorunların hala giderilemediği sonucuna varmıştır. Kararın açıklanmasının ardından konuyu bir tür içişleri meselesi olarak tanımlayan devlet yetkilileri, eğitim sisteminin sorunlu olduğu gerçeğini kabul etmeyi reddetmiştir. Bunun yerine yetkililer, din eğitiminin ülkedeki ahlak, öğrencilerin kişisel gelişimi ve sosyal uyumu güçlendirmedeki rolünü vurgulamakta ısrar etmişlerdir. Mart 2015’te, Alevi dini hizmetleri verebilecek din adamlarını eğitmek üzere Türkiye tarihinde türünün ilki olan Hacı Bektaş Dede - Zakir Okulu olarak adlandırılması planlanan özel bir Alevi lisesinin temelleri atılmıştır.

Söz konusu okul bir Alevi Vakfı olan Dosteli Vakfı ile Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı’nın ortak projesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu okulda normal lise derslerinin yanı sıra Alevi-Bektaşî öğretilerine dair dersleri içeren bir müfredatın kullanılması planlanmıştır. Alevi-Bektaşî inançlarına uygun bir biçimde bu kursların dede veya baba (dini büyükler) tarafından verilmesi düşünülmüştür. Okul Devlet tarafından Vakfın da katkılarıyla yaptırılmıştır. Yukarıda belirtilen dersler için müfredatlar hazırlanmış ve Milli Eğitim Bakanlığına onay için gönderilmiştir, ancak Vakıf ile Bakanlık arasında bir protokol olmasına rağmen henüz bu konuda bir cevap gelmemiştir. Söz konusu lise 2019-2020 öğretim yılı için başvurulara açılmış olmasına

13-)Bkz. :<https://inancozgurlugugirisimi.org/en/nhc-freedom-of-belief-initiatives-submission-to-the-com-on-the-zengin-group-of-cases-on-compulsory-religion-courses-in-turkey/>

rağmen; standart ortaokul statüsünde sınıflandırılmış ve “proje okulu” fikri ise tamamen göz ardı edilmiştir. Farklı inanç gruplarına yönelik lise eğitimi bağlamında bir çözüm olabilecek özel statü çözümü olanağının kaçırılmış olması üzücüdür.

Türk Hükümeti, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine, sunduğu 21 Aralık 2015 tarihli Eylem Planı’nda; Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, çeşitli disiplinlerden akademisyenler ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından koordine edilen sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan geniş katılımlı bir Çalışma Grubu oluşturacağını belirtmiştir. Çalışma Grubunun, 2016 yılı sonuna kadar Milli Eğitim Bakanlığı için bir rapor hazırlaması ve AİHM kararlarını uygulamak için gerekli adımlara karar verirken bu raporun dikkate alınması planlanmıştır. Çalışma grubuna kimin dahil olduğu, çalışmalarının süresi veya çalışma raporu hakkında kamuoyuyla herhangi bir bilgi paylaşılmamıştır. Bu nedenle, Türk Hükümetinin 21 Aralık 2015 tarihli Eylem Planına karşı bir itirazda bulunulmuş ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de konuyla ilgili geliştirilmiş bir izleme yöntemi uygulamaya koymuştur. Ancak 2016 yılında yaşanan meşum darbe girişimi ve arırdından ilan edilen OHAL nedeni ile izlemeler kesintiye uğramıştır.

2018 yılında uygulanmaya başlanan en güncel müfredat da tüm dinlere ve inanç sistemlerine karşı tarafsız bir yaklaşıma sahip değildir. Müfredat dini inançlardan bağımsız bir ahlaki kurallar bütününe yer vermemekte ve dini inançlarla ilgili olarak tarafsızlık, nesnellik ve çoğulculuk ilkelerine dayalı genel bir eğitim sağlamamaktadır. Dördüncü sınıfla on ikinci sınıf arasında okutulan “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” kitapları üzerine gerçekleştirilen bir çalışmaya göre, 2018 yılındaki müfredat 7 ve 12. sınıflarda öğretilen kitaplarda Alevilikle ilgili bir takım bilgilere yer verilmektedir. Ne var ki, ortaöğretimdeki okutulan dokuz kitabın toplam 1782 sayfasından sadece 20’sinde Alevi inancından bahsedilmektedir.

2017–2018 eğitim-öğretim yılının başında “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” ders programı ve kitaplarında değişiklikler yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, 21 Temmuz 2017 tarihinde müfredat planını kamuya açmış ve 31 Temmuz 2017’ye kadar bu konuda kamuoyunun yorumuna açık bırakmıştır. Görüldüğü üzere yoruma açık bırakılan süre on gün kadar kısa bir süredir. Bazı önemli gelişmelere rağmen, ders “belirli bir dinin öğretimi olma” karakterini korumaktadır. Alevi topluluklarıyla ilgili bazı olumlu değişiklikler şöyle sıralanabilir:

Önceki programa göre Alevi inancına daha fazla yer verilmiştir. Bundan başka Yahudilik, Hristiyanlık ve Doğu dinleri bölümleri de işlenmektedir.

Yeni müfredatta, “dinimiz”, “peygamberimiz” veya “kutsal kitabımız Kur’an” gibi belirli bir dinin benimsendiği ve onun içine dahil olduğunu hissettiren ifadeler yer almamaktadır.

Bu olumlu değişikliklere rağmen, temel sorunlar devam etmektedir:

Sünni İslami bakış açısı müfredata hala hakim durumdadır. .

Ateizm, agnostisizm ve deizm, “Diğer Yaklaşımlar” başlığı altında işlenmekte ve bu görüşlere karşı İslami bir savunmacı tutum sergilenmektedir.

Müfredatın amaçlarından biri, “ulusal değerlerin” öğrencilerinin benimsemesi olarak belirtilmiştir. Ancak bu değerler Türkiye’deki dini ve diğer çeşitliliği iletecek şekilde sunulmamıştır.⁽¹⁴⁾

Ayrıca, din dersleri veren öğretmenlerin Sünni anlayışın egemen olduğu ilahiyat okullarından mezun olan öğretmenler olduğuna da dikkat edilmelidir.¹⁵ Mevcut müfredat, tüm dinlere ve inanç sistemlerine karşı da tarafsız değildir. Müfredat dini inançlardan bağımsız bir ahlaki kurallar bütününe yer vermemekte ve dini inançlarla ilgili olarak tarafsızlık, nesnellik ve çoğulculuk ilkelerine dayalı genel bir eğitim sağlamamaktadır.

•Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Vakfı/Türkiye Başvuru no 32093 / 10

Osmanlı geçmişinden beri resmi İslam’ın fiilen baskın anlayış olması nedeniyle, Türkiye’de İslam’ın diğer bütün yaklaşımları her zaman ayrımcılıktan paylarını almıştır. İbadethaneler dini ritüeller ve eğitim hizmetlerine ilişkin, mali ayrıcalıklardan yararlanamaması durumu, Alevi inancının maruz kaldığı ayrımcılığın en temel halini göstermektedir. Bir inanç grubu olarak yasal düzeyde açıkça tanınmayan Alevi kurumları da bundan zarar görmektedirler. Türkiye’de Alevi topluluklarına ait bir ibadet yeri olan cem evleri, hukuki düzeyde bir ibadethane olarak kabul görmemektedir.

Türk hukukunda “ibadethane” veya “ibadet yeri” statüsü kazanmaya yönelik olarak belirli bir hukuki süreç bulunmamaktadır. Yasaya göre ibadethaneler “her din ibadetına mahsus ve usule uygun olarak teessüs etmiş olan kapalı mekânlar”⁽¹⁶⁾ şeklinde tanımlanmaktadır. Belirli ibadet yerlerinin adlarının belirlenmesi suretiyle saptandığı yasal düzenlemeler bulunmakla beraber; bu çerçevede sadece ve sadece camiler, mescitler, kiliseler ve sinagoglar ibadethane olarak kabul edilmektedir.⁽¹⁷⁾

Başka bir deyişle İslam, Hıristiyanlık ve Yahudiliğe ait ibadethaneler Türk hukuku tarafından tanımlanmaktadır. Türkiye’de hukuk tarafından “ibadet yeri” olarak kabul edilmenin birçok önemli sonucu bulunmaktadır. Örneğin bu mekânlar vergiden muaftırlar, elektrik faturaları Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yönetilen bir fondan karşılanmaktadır ve imar planlamasında bu tür yerlere ücretsiz alanlar tahsis

14-)Bkz.:<https://www.egitimreformugirisimi.org/ergnin-din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi-taslak-ogretim-programi-inceleme-ve-degerlendirmesi-2/>

15-) Din kültürü ve etik dersleri öğretim programına ek olarak, uygulamada öğretilme biçimleri diğer alanlarda da sorunlu olabilmektedir. İzmir ilinin Bayraklı ilçesinde Cemil Atlas Ortaokulunda bir olayda, beşinci sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmeni Alevi öğrencilerinden ayağa kalkmalarını ve kelime-i şahadet getirmelerini istemiştir. Aileler şikayette bulunduktan sonra öğretmen işten çıkarıldı. Bu nedenle, öğretmenlerin nitelikleri ve diğer dinlere, inançlara veya inançsızlıklara yaklaşımları çok önemlidir. Eğitim Reformu Girişimi, Eğitimde İnanç Özgürlüğünde Sunum Konferansı, 30 Mart 2015.

16-) Bakanlar Kurulu Kararı no. 2/1958 tarih 18 Şubat 1935, madde 3.

17-) Bakanlar Kurulu Kararı no. 2002/4100 tarih 23 May 2002, madde 2 ve 3.

edilebilmektedir.

Cem evlerine yönelik bu tür ayrımcı yaklaşımla mücadele etmek amacıyla Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı tarafından bir dava açılmıştır. Başvuru sahibi kuruluş, Türk hukuku uyarınca 1995 yılında kurulmuş ve kamu yararı statüsü kazanmıştır. Anılan kuruluş, Türkiye'nin çeşitli illerinde bulunan ve Alevilik inancına bağlı birçok cem evini yönetmesi nedeniyle ibadet amaçlı faaliyet gösteren dini bir vakıftır. Söz konusu vakıf asıl faaliyeti olarak Yenibosna Cem evi'ni idare etmektedir. Yenibosna Cemevi, bünyesinde vakfın merkezi, bir lokanta, bir kütüphane, bir konferans salonu, bir dersane, bir cenaze salonu ve bir cem evi gibi unsurları barındıran bir yapıdır.

Vakıf Müdürü, Ağustos 2006'da, Yenibosna Merkezinin Alevi toplumu için bir ibadet yeri olduğundan bahisle elektrik faturalarını ödemekten muaf olma talebinde bulunmuştur. Müdür başvurusunu faturaların Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından idare edilen fondan karşılanacağını belirten yasal düzenlemeye dayandırmıştır.

2008 yılında İlk derece mahkemesi sıfatıyla Beyoğlu Asliye Mahkemesi tarafından verilen bir kararda-Diyanet İşleri Bakanlığının da görüşleri esas alınmak suretiyle-Aleviliğin müstakil bir din olmadığı ve cem evlerinin ise ibadethane sayılamayacağı sonucuna varılmıştır. Bu karar Yargıtay tarafından onanmış ve başvuru vakıf tarafından yapılan temyiz başvurusu 2009 yılında reddedilmiştir.

Tüm iç hukuk yollarının tüketilmesinin ardından dava, 2010 yılında AİHM önüne getirilmiştir. Başvurucu vakıf, ibadethanelerin elektrik faturalarının Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ödeneği ile karşılanmasına rağmen cem evinin ibadethane olarak kabul edilmemesi nedeniyle bu ayrıcalıktan yoksun bırakıldığını ileri sürmüştür. Başvurucu vakıf, bu durumun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı biçimde ayrımcılık teşkil ettiğini iddia etmiş ve bu iddialarını, 9. maddeyle(düşünce, vicdan ve din özgürlüğü) birlikte Sözleşme'nin 14.maddesine(ayrımcılık yasağı) dayandırmıştır. 9. Maddeye dayanan başvuru ayrıca, Türk makamlarının Yenibosna Merkezine ibadet yeri statüsü vermeyi reddetmesini de dava konusu yapmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 9. madde ile 14. maddeyi bir arada değerlendiren AİHM, ilk olarak Türk hukukuna göre Yenibosna Merkezi cem evinin statüsünün Devlet tarafından kabul edilen ibadet yerlerinden farklı olduğu saptamasını yapmıştır. Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme'nin 9. maddesinin koruma altına aldığı şekliyle Alevilerin din özgürlüğü hakkından özgürce faydalanması gerektiğini belirtmiştir.

Mahkeme'ye göre Yenibosna Kültür Merkezi'nde Alevi inancına dayalı ibadetlerin yapılmasında önemli bir unsur olan cem (dini, törensel ve ritüel uygulamaların tümü) ibadetine ayrılmış bir salonu bulunduğu sabittir. Yine aynı şekilde, bu merkez cenazeye ilgili hizmetler sağlamaktadır. AİHM, cem evinde yürütülen faaliyetlerin kâr amaçlı olmadığını da gözlemlemiştir. Dolayısıyla Mahkeme, tanınan diğer

ibadet yerleri gibi cem evlerinin de dini bir inancın ibadetinin yapılmasına ayrılmış yerler olduğu sonucuna varmıştır. AİHM ayrıca, ibadethanelere uygulanan elektrik faturalarından muafiyete ilişkin düzenlemenin yasal düzeyde tanınmış ibadethanelerle sınırlı olmasının ve cem evlerinin bu muafiyetin dışında tutulmasının dine dayalı bir ayrımcılık teşkil ettiğini saptamıştır. Başka bir deyişle, ibadet yerlerine tanınan elektrik faturalarına dair muafiyetten Alevi topluluğunun faydalanamaması ayrımcılığa yol açmıştır.

AİHM aynı durumda olan kişi ve gruplara aynı müdahalede bulunma noktasında, bu grupları belirlemede ve yapılacak farklı muamelenin niteliği hususunda, devletlerin belirli bir hareket alanına (takdir marjı) sahip olduklarını hatırlatmaktadır. Bununla birlikte, bir Devletin ibadethaneler için imtiyazlı bir statü getirmesi durumunda, ülkedeki tüm dinî gruplara bu statüden yararlanma yolunda makul bir olanak sunulması beklenmekte ve oluşturulan kriterlerin ayrımcı olmayan bir tavırla uygulanması gerekmektedir.

AİHM, başvuru vakfın elektrik faturalarının ödenmesinden muaf tutulma talebinin reddedilmesinin, Türk mahkemeleri tarafından, Diyanet İşleri Başkanlığının belirttiği Aleviliğin ayrı bir din olmadığı görüşüne dayanarak yapılan bir değerlendirmeye dayandırıldığını da gözlemlemiştir. Bununla birlikte, AİHM, böyle bir değerlendirmenin dahi cem evlerinin söz konusu imtiyazdan mahrum bırakılmasını haklı çıkaramayacağını; çünkü cem evlerinin de diğer tanınmış ibadet yerlerinden farksız olarak dini ritüellerin yerine getirildiği yerler olduğunu saptamıştır.

AİHM, başvuru vakfa yönelik olan farklı muamelenin hiçbir nesnel veya makul gerekçeye sahip olmadığı sonucuna varmıştır. Dolayısıyla, ibadethanelere uygulanan elektrik faturalarından muafiyete ilişkin düzenlemenin yasal düzeyde tanınmış ibadethanelerle sınırlı olmasının ve cem evlerinin bu muafiyetin dışında tutulmasının dine dayalı bir ayrımcılık teşkil ettiğini saptamıştır.

AİHM, oybirliğiyle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. Maddesi (düşünce, vicdan ve din özgürlüğü) ile birlikte alındığında 14. Maddenin (ayrımcılık yasağı) ihlal edildiğine karar vermiştir. Dava, Türk yasalarına göre ibadet yerlerinin elektrik faturalarını ödemekten muaf olma olanaklarıyla bu olanak ve ilgili imtiyazlardan başvurusunun faydalanamamasına ilişkindir. AİHM özellikle başvuru vakfın nesnel ve makul bir gerekçeye dayanmaksızın anılan muafiyetten mahrum bırakıldığını ve ibadethanelere uygulanan elektrik faturalarından muafiyete ilişkin düzenlemenin yasal düzeyde tanınmış ibadethanelerle sınırlı olmasının ve cem evlerinin bu muafiyetin dışında tutulmasının dine dayalı bir ayrımcılık teşkil ettiğini saptamıştır. AİHM İbadet yerlerini elektrik faturası ödemelerinden muaf tutan Türk hukuk düzenlemelerinin cem evlerine de uygulanmamış olmasının dine dayalı ayrımcılık olduğuna karar vermiştir.

Davayla ilgili ilk karar 2 Aralık 2014 tarihinde verilmiştir. AİHM'in bu kararının akabinde, ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi yönetiminde olan

belediyeler, belediye sınırları içerisinde bulunan cem evlerini ibadet yeri olarak tanımaya ve bu yerleri belediye hizmetlerine dahil etmeye karar vermiştir.(18) Bunun sonucunda elektrik fatura ve masraflarıyla peyzaj, bakım, onarım ve temizlik hizmetlerinin belediye tarafından karşılanması ve bu tür ibadet yerlerinin imar planlarında, kültür merkezleri olarak değil, cem evi olarak kaydedilmesi uygulaması başlamıştır. Ancak, bu uygulamanın Cumhuriyet Halk Partisi yönetimindeki tüm belediyelerde sistematik olarak uygulanmadığı bildirilmiştir.(19) Bundan başka bu uygulamanın sadece CHP belediyeleri tarafından gerçekleştirilmesi ise belediyelerin CHP yönetiminden çıkması halinde bu uygulamanın sona ereceği anlamına da gelmektedir. Bu açıdan aslında cem evlerinin muafiyet haklarından sürekli olarak yararlanabilmeleri için gerekli olan hukuki işlemleri başlatma ve sürdürme süreçlerini erteleyen bu uygulama, CHP açısından önemli bir siyasi hata halini almıştır. Esasında gerek geçmişte gerekse mevcut durumda-temel sorun Hükümetin cem evlerinin elektrik faturalarından muaf olmalarını sağlayacak kapsayıcı bir yasal mevzuat çerçevesi oluşturmasındaki isteksizliğidir.

AİHM, 20 Haziran 2017 tarihinde vermiş olduğu adil tazminle ilgili olan kararında, muafiyet düzenlemelerinden kaynaklanan ayrımcılığı ortadan kaldırmak için ulusal düzeyde genel tedbirlerin alınması gerektiğine karar vermiştir. Türk Hükümeti Mahkeme İçtüzüğü'nün 80. Maddesine dayanarak, 5 Ekim 2017 tarihinde, Mahkemeden 20 Haziran 2017 tarihinde verdiği kararı gözden geçirilmesi talebinde bulunmuştur. AİHM (Lemmens J'nin karşı oyuyla) Hükümetin başvurusunu reddetmiştir. Mahkeme'ye göre adil tazmine ilişkin gözlemlerin sunulmasına kadar geçen süreçteki elektrik faturalarının miktarından, adil tazmine ilişkin kararın verilmesine kadarki geçen sürede, Hükümet'in haberdar olması gerekirdi. Dahası, esas hakkındaki kararın kabul edilmesini takiben Mahkeme, Hükümeti ve başvuran vakfı altı ay içinde adil tazminle ilgili gözlemlerini yazılı olarak sunmaya davet etmiştir. Ne var ki Hükümet, ilgili elektrik faturalarını vermek yerine, 5 Ocak 2007 - 19 Aralık 2007 arasındaki dönem için faturaları ortaya çıkarmıştır. Bunlar dikkate alındığında temelde AİHM kendi hesaplamasını yapmıştır. Hükümetin elektrik sağlayıcısından gerekli bilgileri edinmiş olabileceğinden veya şirketten, cem evinin gerçek elektrik maliyetlerini doğuran etkenlerle ilgili bilgi vermesini isteyebileceğinden şüphe bulunmamaktadır. Gözden geçirme isteği reddedilmiştir.(20)

Sonuç olarak, bazı cem evleri elektrik faturalarını ödemeyi reddetmiş ve yerel hukuki rejim çerçevesinde de elektrikleri kesilmiştir. Bu cem evlerinden bazıları yerel mahkemelerde bu idari işlemlere karşı dava açmış ve her birinin lehine karar verilmiştir. Bu nedenle artık dava açan her bir cem evi için geçerli olmak üzere

18-) Ağbaba: 100 Civarı Belediye Cemevlerine İbadethane Statüsü Verdi" Bianet, 6 Şubat 2015.

19-) https://inancozgurlugugirisimi.org/wp-content/uploads/2015/11/Rapport_5_15_English_RoRB_Print-2.pdf
20-) <https://www.lawandreligionuk.com/2019/02/19/turkey-and-alevism-again-cumhuriyetci-egitim-ve-kultur-merkezi-vakfi/>

İlgili ibadethaneler elektrik faturalarını ödemekten muaf tutulmaktadır. Örneğin, Erenler Eğitim ve Kültür Vakfının iç hukuk yolu çerçevesinde başvurduğu, İstanbul 6. İdare Mahkemesi, aydınlatma masraflarının geri ödenmesini reddeden idari işlemi iptal etmiştir. Mahkeme bu kararıyla cem evlerinin ödemiş olduğu aydınlatma masraflarının iade edilmesine karar vermiştir. (E.: 205/1555, K.:2016/986, K.t.29 Nisan 2016) 29 Nisan 2016 tarihli bu karara karşı yapılan temyiz başvurusu Danıştay 13. Dairesi tarafından reddedilmiştir. (Danıştay 13. Dairesi, E.2016/4277; K.2017/2263, K.t.10 Temmuz 2017) Bu karara karşı karar düzeltme talebi de aynı daire tarafından reddedilmiştir.

Kâğıthane Hacı Bektaş Veli Eğitim ve Kültür Derneği, aydınlatma giderlerinin idare tarafından karşılanmasının reddine ilişkin idari işlemin, 6646 sayılı kanunun geçici 6. maddesi uyarınca, iptal edilmesini İstanbul 7. İdare Mahkemesinden istemiş ancak bu talep mahkeme tarafından reddedilmiştir. (E.2017/952, K.2018/266, K.t. 19 Şubat 2018) Devamında Kağıthane Hacı Bektaş Veli Eğitim ve Kültür Derneğinin istinaf başvurusu üzerine ilk derece mahkemesi tarafından alınmış olan bu karar, İstanbul Bölge İdare Mahkemesi tarafından bozulmuştur. Bölge idare mahkemesi, Danıştay içtihadını dikkate almak suretiyle, aydınlatma giderlerinin idarece karşılanmasının reddine ilişkin idari işlemi iptal etmiştir.

Alevi Kültür Dernekleri Tarsus Şube Başkanlığı tarafından Tarsus 3. Asliye Hukuk Mahkemesi nezdinde açtığı bir davada bir binanın cem evi olarak işlev göreceğine ilişkin beyanın kabul edilmesi gerektiği kararına varılmıştır. (E. 2017/64, K.2019/29 Kt. 7 Şubat 2019) İlk derece mahkemesi gerekçesinde Yargıtay içtihadına atıfta bulunmuştur (Yargıtay 3.Dairesi, (E. 2016/17500 K. 6192 Kt. 31 Mayıs 2019). Alevi Kültür Dernekleri Mersin Şube Başkanlığının Mersin 2.Asliye Hukuk Mahkemesine açtığı davada mahkeme binanın bir bölümünün ibadethane olarak işlev gösterdiğine dair iddiayı kabul etmiştir.

İlk derece mahkemesi kararında Yargıtay ve AİHM içtihatlarına atıfta bulunmuştur. (İlgili Yargıtay Kararları: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2014/7-103E, K.2014/990, K.t.3 Aralık 2014; Yargıtay 3. Dairesi, E. 2014/11238, K.9711;E.2015/15230, K.2015/16775, K.t.27 Kasım 2015. İlgili AİHM kararı: Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı/ Türkiye, 32093/10).

Özet olarak bir cem evinin konuyla ilgili dava açması halinde hukuk yolları lehine sonuçlanmaktadır. Ancak ülkede binlerce cem evi bulunmaktadır ve elektrik faturasını ödemekten muaf tutulmak için hiçbir kapsayıcı mevzuat olmadığı için her bir cem evi yerel mahkeme nezdinde bireysel dava açmak zorunda bırakılmaktadır. Şimdiye kadar tüm cem evlerinin genel olarak bu muafiyetten yararlanmasına olanak sağlamaya yönelik herhangi bir yasal düzenleme gerçekleştirilmemiştir. Bu bağlamda, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sağlanan dini hizmetlerin, herkes tarafından ödenen vergilerden finanse edildiğine dikkat edilmelidir. Toplumun önemli bir kısmı

bu hizmetlerden yararlanırken, yararlanıcı olmayan ya da bu hizmetlere itiraz eden pek çok kişi bulunmaktadır ve bu kişilerin, din hizmetleri bağlamında vergiden muaf olmaları için bir olasılık bulunmamaktadır.

Alevi Cem evleri, Protestan kiliseleri, Yehova şahitleri, Ezidi ve diğer inanç grupları, diğer ibadet yerleri gibi enerji maliyeti muafiyetinden yararlanmak için hala yasal düzenlemelere ihtiyaç duymaktadır. Dahası camiler, yerleşkelerinin gece aydınlatması da dahil olmak üzere tam bir elektrik muafiyetinden yararlanırken, cem evleri yalnızca ibadet salonlarının elektrik maliyeti muafiyetinden yararlanabilmektedirler. Gece aydınlatması ve cem evlerinin diğer bölümleri, kendi lehine olan mahkeme kararlarında bile muafiyetlerin dışında tutulmuştur.

Türk Hükümetinin Bakanlar Komitesine sunduğu 5 Ocak 2016 tarihli Eylem Planında; 64. Hükümet programına istinaden, geleneksel kültür merkezleri ve cem evlerine hukuki statü tanınacağına dair niyet beyan edilmiştir. Bu güne kadar herhangi bir değişiklik olduğuna dair bilgi paylaşılmamıştır.

Doğal olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının çerçevesi elektrik faturalarıyla sınırlı olmakla beraber, arada geçen sürede cem evlerine ilişkin devlet tahsili, arazi muafiyeti, devlet hazinesine arsa kiralama gibi diğer hususlarda da bir iyileşme görülmediğini not etmek gerekir. Yasal düzenlemelerde belirli inanç gruplarına ait “cami”, “kilise” veya “sinagog” kavramları yerine “ibadethane” gibi daha kapsayıcı nitelikteki terimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Yasal düzenlemelerin lafzında bu tür bir nötr dil kullanılması, çeşitli muafiyetler yanında, imar planları gibi iskana ilişkin sorunlar açısından da önem arz etmektedir. Bu tür iyileştirmeler imar aflarından faydalanmak ve inşaat ruhsatı almak için de çok önemlidir.

İzzettin Doğan ve Diğerleri/Türkiye Başvuru No. 62649/10

Başvurucular 22 Haziran 2005 tarihinde, bireysel olarak Başbakan’a aşağıdakileri talep eden bir dilekçe sunmuşlardır:

Alevi vatandaşlara din hizmetlerinin kamu hizmeti olarak sunulması,

Alevi inancındaki vatandaşların ibadet mekanları olan Cem evlerine ibadethane statüsü kazandırılması,

Dini hizmetler sunan Alevi din adamlarının kamu görevlisi olarak istihdam edilmesi,

Genel bütçeden Alevi inancının yerine getirilmesine yönelik olarak ödenek ayrılması

19 Ağustos 2005’te Başbakanlık halkla ilişkiler dairesi başvurularda taleplerini kabul etmenin imkansız olduğunu belirten bir mektup göndermiştir. Bu mektubu aldıktan sonra, aralarında başvurularda da bulunduğu 1.919 kişi, taleplerinin reddine ilişkin işlemin yargısal denetimi için Ankara İdare Mahkemesi’ne dava açmışlardır. AİHM içtihadına da atıfta bulunan başvurularda Diyanet İşleri

Başkanlığının Alevi inancının kültürel miras olmakla sınırlı olduğu ve Müslümanların tek ibadet yerlerinin cami olduğuna yönelik düşüncesine karşı çıkmışlar ve Alevilerin cem törenlerini düzenledikleri cem evlerinin de ibadet yeri olarak tanımlanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Başvurucular ayrıca, cem törenlerinin dini törenler olup olmadığı kararını vermenin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yetki alanına girmediğini belirtmişlerdir. Diyanet İşleri Başkanı tarafından daha önce gerçekleştirilen örneklerden yola çıkan başvurucular, dini tören tanımlamasının bir devlet organı değil, o dinin mensupları tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini de ileri sürmüşlerdir.

Devlet, bu iddialara karşı “Mabetler her din ibadetine mahsus ve usule muvafık olarak teessüs etmiş olan kapalı mahallerdir” düzenlemesini ileri sürmüştür. “Bu düzenleme göz önünde bulundurulduğunda, bir yer bir dinle ilişkilendirilmediği sürece ibadet yeri olarak kabul edilemez. Bu bakımdan kiliseler, sinagoglar ve camiler ya da mescitler sırasıyla Hristiyan, Yahudi ve Müslüman inançlarına ait ibadet yerleridirler. Herkesin kendi evinde veya başka bir yerde özel olarak kendi inancını uygulama hakkına sahip olduğu açıktır. Buna göre, Alevi vatandaşlarının cem evlerinde dua, zikir (21) veya semah törenleri düzenlemeleri önünde bir engel veya yasak yoktur. Ancak İslam’a ait ve İslam’ın içindeki mezhep, görüş ve yorumlar için cami ve mescit dışında ayrı bir ibadethane tesisi cihetine gidilmesi dini açıdan doğru değildir. Alevilik İslam’ın...bir yorumu ve uygulamasıdır...Cem evlerinin Aleviler için ibadethane olarak kabul edilmesi...diğer tarikatların yasal bir hüviyet kazanmasına yol açacak, kapatılan birçok tarikat (Nakşibendi, Kadiri, Rufai, Cerrahi vs.) için emsal teşkil edecek ve talep hakkı doğuracaktır...”

4 Temmuz 2007’de İdare Mahkemesi, idarenin ilk itirazlarını reddetmiş ve davayı esastan incelemiştir. Davayı değerlendiren Mahkeme şu saptamalarda bulunmuştur: “İslam dini anlayışı bakımından ortaya çıkan çeşitli mezhep, tarikat, görüş ve yorumlar ile bu inanç biçimlerini benimseyen grupların ibadethanelerinin tanınması, din adamlarına kamu görevlisi statüsü verilmesi, kendilerine bütçeden pay ayrılması ve kamu kurumu çatısı altına alınması gibi beklenti ve taleplerinin ayrı ayrı Devlet eliyle kamu hizmeti olarak sunulması halinde, bu hususlarda Diyanet İşleri Başkanlığınca kamusal alan düzenlemeleri bakımından kullanılan kamu gücü ve takdir yetkisinin farklı inanç sahibi gruplar açısından manevi anlamda ne ölçüde tatmin edici olduğu noktasında tartışmalara yol açabileceği gibi dinsel norm ile hukuksal norm arasında kurulmaya çalışılan dengenin giderek Laik Devlet ilkesinden uzaklaşmaya, farklı inanç biçimlerinin törpülenmesine ve nihayet din ve inanç özgürlüklerinde sınırlandırmalara yol açabileceği ve bu yönüyle de davacıların farklılıklarından yola çıkarak açtıkları bu davadaki amaçları ile çelişeceği sonucuna

21-) Bu noktada zikir faaliyetleri Alevilerin değil başka İslami dini grupların yaptığı bir ayin türüdür. Alevilerin yaptığı ritüel cem olarak adlandırılmaktadır.

varılmaktadır ...Bu bağlamda başvuranların taleplerinin reddine ilişkin idari kararda mevzuata aykırılık görülmemiştir.”

Başvurucular ilk derece kararına karşı kanun yoluna başvurmuşlardır. Tüm iç hukuk yollarını tüketen başvuru 31 Ağustos 2010 tarihinde AİHS 9. Maddesinin ayrı olarak ve 9. Madde bağlamında da 14. Maddenin ihlal edildiği iddiasıyla AİHM’de dava açmışlardır. Başvurucular ülkenin çoğunluğunu teşkil eden Sünni inancına mensup kişilere sağlanan dini kamu hizmetlerini Alevi bireylere sağlamadığından bahisle Türkiye’nin 9. Madde bağlamında pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediğini ileri sürmüş ve Devletin farklı dini inançlara karşı tarafsız olmadığını vurgulamışlardır. İlk olarak AİHM İkinci Bölümü tarafından görülen dava daha sonra Büyük Daire tarafından nihai karara bağlanmıştır.

26 Nisan 2016 tarihinde, İzzettin Doğan ve Diğerleri / Türkiye davasında Büyük Daire, 5’e 12 oyla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. maddesinin ihlal edildiğini ve 1’e 16 oyla da, 9. Madde ile birlikte ele alındığında 14’üncü maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, “Devletin, dileyen dini topluluklara özel avantajlar sağlayan bir statü için başvuruda bulunma fırsatı tanınabilmesi için, nesnel ve ayrımcı olmayan kriterleri ortaya koyma yükümlülüğü bulunduğunu” belirtmiştir.

AİHM, söz konusu kısıtlamaların demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını incelemiştir. AİHM, devlet otoritelerinin Alevi topluluğuna, dini uygulamalarına ve ibadet yerlerine karşı tutumunun, Devletin tarafsızlık ve nesnellik yükümlülüğüyle ve dini cemaatlerin özerk bir varoluş hakkı ile bağdaşmadığını düşünmektedir. AİHM Alevi inancıyla ilgili faaliyetlerin tamamen engellenmiş olmadığını kabul etmekle beraber, tarikatları yasaklayan hukuki rejimin, Alevi kanaat önderlerinin sahip olduğu “dede” gibi unvanları kullanmadığını tespit etmiş; dolayısıyla bu durumun Alevilerin din ve vicdan özgürlüklerinden 9. maddenin tanıdığı şekliyle eksiksiz olarak faydalanabildiği hususunda ikna olmamıştır. AİHM son olarak, takdir marjına ilişkin olarak, Türkiye’nin çeşitli ülkelerle işbirliği biçimlerini seçerken bu sınırı aştığını tespit etmiştir.

9. maddeyle birlikte incelenen 14 üncü maddenin ihlal edildiğine dair en çok öne çıkan gerekçe, “başvuranların durumu ile dini kamu hizmetinden yararlanan kişilerin durumu arasındaki göze batan dengesizliktir. (paragraf 180). AİHM, “Devletin, dileyen dini topluluklara özel avantajlar sağlayan bir statü için başvuruda bulunma fırsatı tanınabilmesi için, nesnel ve ayrımcı olmayan kriterleri ortaya koyma yükümlülüğü bulunduğunu” belirtmiştir. Aleviler olarak başvuranların maruz kaldıkları farklı muamele, nesnel ve makul bir gerekçeye sahip olmadığından, 9. madde ile birlikte alınan 14 üncü madde ihlal edilmiştir. Karar, Alevi topluluğunun özerk varlığının tanınmasının reddedilmesi olan temel meseleyi dikkatli bir şekilde tanımlamakta ve benzer diğer olaylardan farklı yönlerini açıklamaktadır.

“İzzettin Doğan ve Diğerleri / Türkiye kararı AİHM’nin devlet-din düzenlemeleri

konusundaki içtihadı açısından önemli bir karardır. Çünkü bu karar bir ülkede çoğunluğun mensup olduğu bir dine yönelik tanınan ayrıcalıklardan oluşan bir modelin, azınlık dinine mensup kişilerin ibadet ve inanç özgürlüğüne yönelik oluşturduğu sınırlamaları azınlık dininin kolektif boyutu çerçevesinde dikkate almakta ve bu tür bir modeli dikkatli bir şekilde incelemektedir. Bu kararın Türkiye'deki devlet-din ilişkisi açısından çok geniş etkileri olacaktır. Esasen, kararın ortaya çıkardığı normatif zorunluluklar, AİHM'nin sayısız kararlarına konu olan ve Türkiye'nin uzun süredir devam eden devlet-din ilişkisine dair bir takım meydan okumalara yol açmaktadır. Bununla birlikte, din veya inanç özgürlüğü ile ilgili kararların hiçbiri Türk makamları tarafından etkili bir şekilde uygulanmamıştır.”⁽²²⁾

İnanç gruplarının herhangi bir yasal kimliği bulunmamaktadır ve bu konuda herhangi bir ilerleme veya hazırlık da yoktur. Alevi, Protestan Hristiyan ve diğer kimi dini inanç gruplarının ibadet yerleri hala tanınmamaktadır Ermeni Patriğinin seçim usulüne müdahale edildiğine ilişkin bilgiler ise yakın zamanda kamuoyunda duyulmuştur.⁽²³⁾ Azınlık vakıflarının mülklerinin bir kısmı topluluklara iade edilmekle beraber çok sayıda azınlık vakfı hala tanınmamaktadır.

8 Şubat 2017 tarihinde Türk Hükümeti tarafından Bakanlar Komitesine sunulan eylem planında, gelecekte benzer ihlallerin oluşmasını önlemek için alınacak genel tedbirler konusunda Hükümet, AİHM kararının ışığında; başvurucular tarafından önerilen Alevilik tanımı, başvurucuların isteklerini karşılamak için alınabilecek önlemlerin dikkate alınacağını belirtmiştir. Bu süreç hakkında henüz herhangi bir bilgi halkla paylaşılmamıştır.

Genel durum ve kimi gözlemler;

Dini özgürlükler ve bunun Türkiye'deki uygulamasına ilişkin çeşitli izleme raporları, devam etmekte olan bazı ihlalleri ve birçok ayrımcı eylemi ortaya koymaktadır. Bu tür izleme raporlarından özel olarak din özgürlüğüyle ilgili iki örnekten bahsetmek gerekir. Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Dini Özgürlükler Komisyonu (USCIRF), 1998 Uluslararası Dini Özgürlük Yasası (IRFA) çerçevesinde oluşturulan bağımsız, bir ABD federal hükümet komisyonudur.⁽²⁴⁾ Başkan, dış işleri bakanı ve meclis için yıllık raporlar yayımlarlar ve izlenecek politika üzerine öneride bulunurlar. Gözetim süreçlerinde üç kategori bulunur, Kademe 1: Belirli Endişe Kaynağı Ülkeler; Kademe 2, Gözetim altındaki diğer ülkeler ve bölgeler olarak sınıflandırılmıştır. Türkiye, 2009⁽²⁵⁾ yılında gözetim

22-)Bkz.. Mine Yıldırım:<https://strasbourgobservers.com/2016/07/18/grand-chamber-judgment-in-izzettin-dogan-and-others-v-turkey-more-than-a-typical-religious-discrimination-case/>

23-)22 Mayıs 2019'da Türkiye Anayasa Mahkemesi, Ermeni Patriği seçim sürecine müdahale etmenin Anayasanın

24. maddesinin ihlal ettiğine karar vermiştir. (Levon Berç Kuzukoğlu ve Ohannes Garbis Balmumciyan (Başvuru No: 2014/17354). <https://www.anayasa.gov.tr/media/6037/2014-17354.pdf>

24-) <https://www.uscirf.gov/about-uscirf>

25-) <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/resources/AR2009/turkey.pdf>

altındaki ülkeler statüsüne alınmıştır. “ve 2010⁽²⁶⁾ ve 2011⁽²⁷⁾ yıllarında bu kategoride kalmıştır. 2012⁽²⁸⁾ yılında Türkiye “belirli endişe kaynağı ülkeler” Kademe 1 listesine yerleştirilmiş Türkiye Dışişleri Bakanlığı’nın yanı sıra Diyanet, bu tür bir sınıflandırmayı protesto etmek için resmi olarak kamuoyuna açıklamalar yapmıştır. ⁽²⁹⁾2013’te Türkiye gözetim altına alınacak ülkeler arasında bulunmakta idi. Ancak sonraki yıllarda, Kademe 2 ülkesi olarak kategorize edilmiştir. Tüm bu raporlarda Alevi sorunu büyük önemi taşımaktadır.

2019 raporunun ABD hükümetine ilk üç önerisi, bu raporda belirtilen Alevi konularına ilişkindir:

* Türk hükümetinin, T.C. kimlik kartlarının mikro çiplerinden mensup olunan din alanını kaldırmak ve Alevi cem evlerini yasal ibadet yerleri ve Alevi dedeleri dini lider olarak kabul etmek de dahil olmak üzere, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)’nin din veya inanç özgürlüğüne ilişkin kararlarına tam olarak uymaya teşvik edilmesi.

* Sünni olmayan Müslüman inanç topluluklarının, ibadethanelerin inşasını, bakımını ve muhafazasını desteklemek için devlet fonu başvurusunda bulunmalarına izin verecek ölçütleri kolaylaştırmaları hakkında Türk hükümetini baskıda bulunulması;

*Türk hükümetini, eğitim müfredatının Türkiye’deki tüm dini grupları kapsayıcı kalmasını sağlamak ve öğrencilerin AİHM’nin zorunlu kıldığı şekilde dini ve felsefi görüşlerini açıklamadan dini derslerden muaf tutulabilmelerine izin vermeye teşvik edilmesi.⁽³⁰⁾

İnanç Özgürlüğü İnisiyatifi, Türkiye’de düşünce özgürlüğü, din ve inanç özgürlüğü ile ilgili sorunları gözlemlemek ve bu konularla ilgili yasal standartlar ve gözetim raporlarını tüm paydaşların erişimine sunmak amacıyla Eylül 2011’de başlatılmıştır. 2013’ten beri yayımlanan dört rapor ⁽³¹⁾, gözlemlerini düşünce, din veya inanç özgürlüğü; diğeri, dini veya inancı ifade edebilme özgürlüğü olmak üzere iki ana başlık altında göstermiştir. Her raporda yukarıda belirtilen hususlara şiddetle vurgu yapılmaktadır. 2019 Raporundaki tavsiyelerin önemli bir kısmı Alevi topluluklarıyla ilgili konulara odaklanmaktadır:

* İbadet yerlerinin inşaatı, ruhsat verilmesi, ibadet yeri olarak uygun yerlerin şehir planlarında tayin edilmesi ve ibadet yerlerinin yasal statüde tanınması, din veya inanç özgürlüğü tarafından belirlenen standartlara uygun olarak kolaylaştırılmalı ve ayırım gözetmeyen bir şekilde uygulanmalıdır;

26-) <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/resources/ar2010/turkey2010.pdf>

27-) <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/resources/ar2011/turkey2011.pdf>

28-) <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/resources/2012ARChapters/turkey%202012.pdf>

29-) https://www.washingtonpost.com/national/on-faith/turkey-key-us-ally-cited-for-religious-freedom-woes/2012/03/20/gIQA13W9PS_story.html

30-) https://www.uscirf.gov/sites/default/files/Tier2_TURKEY_2019.pdf

* AİHM tarafından ibadet yerleriyle ilgili verilen kararların yerine getirilmesi derhal yürürlüğe girmeli;

* Her inanç topluluğunun, dini görevlilerini ve liderlerini yetiştirmesi için uygun eğitim enstitüleri kurmalarını kolaylaştırmak için gerekli tüm adımlar atılmalıdır;

* AİHM'nin İzzettin Doğan vd. - Türkiye davasının güçlendirilmesi için geniş katılımlı saydam bir iletişim ve karar alma yöntemi izlenmelidir. Kamu hizmeti olarak sunulan dini hizmetler, eşitlik ve tarafsızlık ilkeleri ve uluslararası insan hakları hukuku ile uyumlu bir şekilde sağlanmalıdır.

* Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri için anayasal zorunluluk kaldırılmalıdır. Derslerin zorunlu olması durumunda, dersler dinler hakkında nesnel ve tarafsız bilgi verecek şekilde değişmeli ya da insan hakları standartlarına uygun muafiyetler için bir mekanizma olmalıdır;

* Milli Eğitim Bakanlığı, seçmeli din derslerinin gerçekten seçmeli olarak sunulup sunulmadığını izlemeli ve gerçekten isteğe bağlı olmalarını sağlamak için gerekli önlemleri almalıdır;

* Hükümet, eğitim alanındaki görevlerini yerine getirirken okullardaki dini uygulamalar hakkında, ebeveynlerin dini veya felsefi görüşlerine tarafsızlık ve saygı gösterme yükümlülükleri uyarınca düzenlemeler yapmak zorundadır.

Avrupa Komisyonu Türkiye 2019 Raporunda şu gözlemlere ve saptamalara yer vermektedir: “Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü konusunda, ibadet özgürlüğüne genel olarak saygı gösterilmeye devam edilmiştir. Venedik Komisyonu'nun Türkiye'deki dini cemaatlerin durumu hakkında bulunduğu tavsiyeleri henüz uygulamaya konulmamıştır. Bu, özellikle Ortodoks Patrikliği'nin “Ekümenik” unvanını kullanma hakkıyla ilgilidir. Farklı Hıristiyan topluluklardan gelen ibadet yeri ve din adamları için eğitim programı açma istekleri halen beklemededir. Hıristiyanlara ve Yahudilere karşı nefret söylemi ve suçları bildirilmeye devam edilmiştir

31-) The Right to Freedom of Religion or Belief in Turkey – Monitoring Report January - June 2013: <https://inancozgurlugugirisimi.org/en/nhciog-report-the-right-to-freedom-of-religion-or-belief-in-turkey-monitoring-report-january-june-2013-now-available-in-english/>

In Need of a Principled Approach Monitoring Report on The Right to Freedom of Religion or Belief In Turkey, July 2013 - June 2014: <https://inancozgurlugugirisimi.org/en/new-report-in-need-of-a-principled-approach-monitoring-report-on-the-right-to-freedom-of-religion-or-belief-in-turkey-july-2013-june-2014/>

Monitoring Report On The Right To Freedom Of Religion Or Belief In Turkey 2015: <https://inancozgurlugugirisimi.org/en/monitoring-report-on-the-right-to-freedom-of-religion-or-belief-in-turkey-2015-is-published/>

2019 Report Pursuing Rights And Equality: Monitoring Report On The Right To Freedom Of Religion Or Belief In Turkey: <https://inancozgurlugugirisimi.org/en/2019-report-pursuing-rights-and-equality-monitoring-report-on-the-right-to-freedom-of-religion-or-belief-in-turkey/>

(aşağıya bakınız - Azınlıklar). UNESCO dünya mirası listeleri içinde yer alan bir müze olan Ayasofya'nın, dini özel günlerde bir sembol olarak kullanılması tartışmalar yaratmış ve tepkilere neden olmaya devam etmiştir. Hükümete karşı muhalif olan bir İslamcı kuruluş kapatılıp mal varlığı ve medya kuruluşları Hazine'ye devredilmiştir. Avrupa standartlarına uygun kapsamlı bir yasal çerçevenin ortaya konması gerekmektedir. Zorunlu din ve ahlak bilgisi derslerine, kimlik kartlarında dinin gösterilmesine ve Alevi ibadethanelerine AİHM'nin haklarında verdiği kararların uygulanması adına özel dikkat gösterilmesi gerekmektedir. Örneğin, bir davada, davalının kimlik kartının din bölümünde Zerdüştlük geçmesi yasa dışı bir örgütün üyeliğinin kanıtı olarak görülmüştür. Aleviler zorunlu din dersine ve eğitim, istihdam ve sosyal yaşamda ayrımcı tutuma karşı çeşitli gösteriler ve bir dizi basın açıklaması yapmıştır. Türk Hükümeti, 2016 yılında, Cem Evleri ve zorunlu din dersleri hakkındaki AİHM kararlarıyla ilgili olarak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne sunulan eylem planını uygulamamıştır. Okul ders kitaplarının, tüm dinlere ve inanç gruplarına karşı ayrımcı unsurların tümünün kaldırılabilmesi için hala revize edilmesi gerekmektedir. Halki (Heybeliada) Yunan Ortodoks Ruhban Okulu'nu açmak için herhangi bir adım atılmamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ile dine bağlı kuruluşlar arasında imzalanan protokoller konusunda Bakanlığın eğitim görevinde üstüne düşeni yerine getirmesi üzerine endişeler vardır. Devlet politikaları sayesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (Diyanet) çalışmaları tüm kamusal yaşam alanlarında artmıştır. ”⁽³²⁾

Üzülerek belirtmek gerekir ki Türkiye’de din ve inanç özgürlüğü hakkı, esasen devletin, dinin toplumsal yaşamdaki görünürlüğüne dayanarak çizdiği sınırlar çerçevesinde tartışılmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devlet, kimin nerede ve hangi şartlarda ibadet edeceğine karar vermiştir; hangi dinler ve sınırlar içinde İslam’ın yasal ve meşru yorumu; dini görevlilerin ve dindar kişilerin giysileri ve nerede, kim tarafından ve din eğitiminin nasıl sağlanacağı gibi kararlar hala Devlet tarafından verilmektedir.

Bu açıkça Devlet’in nesnellik ve tarafsızlık görevinin ihlalidir. Bu noktada AİHM’in “Devletin dini inançlarının meşruluğu veya bu inançların ifade edilme şekillerine müdahale etmesinin AİHS çerçevesinde kabul görmeyeceği”⁽³³⁾ şeklindeki yorumunu hatırlatmak gerekmektedir. Diğer inanç kurumlarına hiçbir katkı sağlanmazken, Türkiye’de İslam’ın yalnızca resmi yorumunu yayma amaçlı bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı’na (bazı devlet yanlısı dini sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte) hukuki, siyasi ve mali açıdan bu yetkilerle donatılması uluslararası hukuka kesinlikle aykırıdır.

Son bir not olarak, yukarıda belirtilen vakalarla ilgili olarak Türkiye’den Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne gelen 23 Ekim 2019 tarihli Yol Haritası ise

32-) <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-turkey-report.pdf> s.31-32

33-) ECtHR, Metropolitan Church of Bessarabia v. Moldova, Application No. 45701/99, 27.03.2002, para. 117.

bu konulardaki kaygıları arttırıcı bir nitelik taşımaktadır. Belge metninde görülen “Yetkililer eldeki ihlalin durdurulduğundan emin olmak için önlemler almıştır ve başvuranların maruz kaldıkları olumsuz sonuçlar telafi edilmiştir. ”(6. paragraf) şeklindeki beyan ise ilgili sorunların durumunu doğru bir şekilde ifade etmekten uzaktır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 3-5 Aralık 2019 Toplantısı ve kısa değerlendirme:

2005 yılında başlayan Alevi Haklarını hukuk içinde topluca ya da kurumsal olarak arama yaklaşımı içinde açılan davalar sürerken gündeme gelen “Alevi Açılımı” ve ardından düzenlenen “Alevi Çalıştayları” henüz kamuoyumuzun belleğindedir. Açılım ve çalıştaylar bir sonuç üretmedi ve iç hukuk yolları da tükenince bu dosyalar 2010 yılında AİHM’ne aktarıldı.

2014’te Cemevlerinin ibadethane olduğu, 2015’te Zorunlu Din Derslerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygun hale getirilmesi ve 2016’da da Devlet-İnanç Grubu ilişkileri ile ilgili AİHM kararları o günlerde toplumu epey meşgul etti. Ancak 15 Temmuz darbe girişimi ve ardından ilan edilen OHAL nedeni ile Avrupa Konseyi’nin geleneklerine uygun olarak OHAL boyunca ilgili denetim birimleri Türkiye’nin bu kararları uygulamasını denetlemedi. 2018’de OHAL’in sona ermesi üzerine bu dosyalar birleştirildi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Aralık 2019 toplantısının gündemine alındı.

Bu toplantıya hazırlanırken Türkiye, A.K. Bakanlar Komitesi’ne 18 Ekim 2019’da sunduğu “Yol Haritası”nın 21. Maddesinde Alevi Hakları konusundaki gecikmelerin nedenlerini şöyle açıkladı. “Türkiye, bu konuyla ilgili sorunların AİHM kararlarından çok önce farkındaydı. Ancak, bu konuyu ele almaya yönelik bu çabalar, ülkenin çoğu zaman güvenlik ve demokratik yapısını hedef alan girişimlerle aniden ve ciddi şekilde durdurulmuştu. Başka bir deyişle, Türkiye, ne yazık ki 2011 yılından başlayarak bugüne kadar, “Alevi Açılımı” raporunda ve yukarıda geçen kararlarda değinilen reform politikaları üzerinde ciddi etkisi olan çok zor ve istisnai bir dönem geçirmektedir.”

Aynı belgenin 34. Maddesinde ise:

“34. Yukarıda belirtilenler ışığında, Türk makamları, söz konusu AİHM kararlarında altı çizilen Alevi konularına ilişkin reform sürecinin Hükümet tarafından başlatıldığını belirtmek istemektedir. Bununla birlikte, bu süreçte yaşanan eşi görülmemiş olan olaylar bu planın uygulanmasını kesintiye uğratmıştır. Çünkü bu süreçte asıl öncelik kamu düzenin yeniden tesis edilmesi ve ulusal güvenliğe tehlike teşkil eden sorunların ortadan kaldırılması olmuştur.”

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye bu konularda gerekenlerin yapılacağını ama uygulamaların kesintiye uğradığını net bir şekilde bildirmektedir.

3-5 Aralık 2019 tarihleri arasında Strazburg'da yapılan 1362. Bakanlar Komitesi toplantısında konu görüşüldü ve aşağıdaki önemli gelişmelere karar verildi.

Bakanlar Komitesi, AİHM kararları arasında bulunan şu ifadeyi vurguladı. “Devlet otoritelerinin Alevi topluluğunun ibadet geleneklerine ve ibadet yerlerine yönelik davranışları, inanç gruplarının özerk ve bağımsız olarak var olma hakları ve devletin inanç gruplarının özerk varoluş haklarına karşı tarafsız olma ve ayrımcı olmama görevi ile bağdaşamaz.”

DİN DERSLERİ konusunun karmaşıklığı nedeni ile Alevi sorunları paketinden ayrılarak ayrıca ele alınmasını ve Zorunlu Din dersleri konusunun “standart izleme” yerine “ayrıcılıkli inceleme” usulleri ile denetlenmesine karar verdi.

Yol Haritasının Cemevleri ile ilgili bölümünde Türkiye, AİHM'nin bu konudaki kararına uygun olarak ilk davayı açan Cem vakfı ve AİHM kararlarının uygulanması için iç hukuk mahkemelerinde takip davaları açan Erenler Eğitim ve Kültür Vakfı, Kâğıthane Hacı Bektaş veli Eğitim ve Kültür Derneği, Alevi Kültür dernekleri Tarsus ve Mersin Şubelerinin elektrik paralarının DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı) tarafından ödenmekte olduğunu belirtmiş ve dava açacak başka Cemevlerinin de bu haklardan yararlanacağını bildirmektedir.

Bakanlar Komitesi ise, cemevlerinin elektrik masrafının sadece bir bölümü için bu tür bir uygulamanın uzun ve karmaşık bir yöntem olduğunu, konuya böyle yaklaşmanın normal olmayan denetim ve takip gerekleri doğurduğunu, ayrıca da bu uygulamaların bu halleri ile karışık ve yetersiz olduğuna karar vermiştir. Eklerde bulacağınız karar metninde de görüleceği gibi Bakanlar Komitesi Cemevlerinin teker teker davalar açmak zorunda kalmasının sağlıklı çözüm olmadığına, kapsamlı yöntemler yani yönetmelikler ve yasal düzenlemeler ile sorunların kökten çözülmesi gerektiğine de işaret etmektedir.

Komite, AİHM kararlarına da vurgu yaparak “Alevi toplumunun devletin inançlara sağladığı mali desteklerinden tümü ile hariç tutulma halinin çözümü için yeterli olmadığı tespit edilmiştir.” İfadesi ile Alevi toplumunun devletin inançlara sağladığı mali desteklerden eşit biçimde yararlanması gerektiğini bir kez daha vurgulamaktadır.

Türkiye'nin Yol Haritasında da etraflıca yer alan Alevi sorunlarının çözümü konulu çalışmaların önemli olduğuna da değinen Bakanlar Komitesi; "Alevi sorunları konusunda 2010'dan bu yana gelişmeleri de dikkate alarak yapılacak yasal ve idari düzenlemeleri etraflı bir biçimde gösteren ve kesin bir uygulama takvimi içeren bir yol haritasının, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne 1.Haziran.2020'ye kadar sunulmasına karar vermiştir."

SONUÇ:

1. Haziran.2020'ye kadar geçecek zaman boyunca İnanç gruplarının ve özellikle de Alevi kurumlarının sorunlu konular ile ilgili çok etraflı çalışmalar yapması, toplantılar, medya, raporlar ve diyaloglar aracılığı ile kamuoyunu bilgilendirmesi önemli ve zorunlu bir görevimizdir.

EK-1

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ ‘NE SUNULAN ADO RAPORU

ADO
Alevi Philosophy Center

ADO Alevi Düşünce Ocağı

Tarih: 30.09.2019

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ

Mansur Yalçın vd. – Türkiye Davası Başvuru No. 21163/11

(Öncü Karar Hasan Ve Eylem Zengin v. Türkiye Başvuru No. 1448/04)

Üzülerek belirtmek gerekir ki 2014 yılında verilmiş olan kararın açıklanmasından bu yana ve Türkiye'nin daha önce vermiş olduğu mesajların aksine, eğitim yapısında kayda değer bir ilerleme gözlenmemiştir. 2018 yılında uygulanmaya başlanan en güncel müfredat, tüm dinlere ve inanç sistemlerine karşı tarafsız bir içerikten yoksundur. Aynı zamanda müfredat dini inançlardan bağımsız bir ahlaki kurallar bütünü benimsemekte ve dini inançlara dair tarafsızlık, nesnellik ve çoğulculuk ilkelerine dayanan genel bir eğitim sunmamaktadır.

Ortaöğretim müfredatında, 4. sınıftan 12. sınıfa kadar okutulan “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” (DKAB) kitaplarının incelendiği analitik bir çalışmada, DKAB müfredatının 2018 sürümünde 7. ve 12. sınıf kitaplarına Alevilik hakkında bazı bilgiler eklendiği görülmüştür. Ancak Alevi inancından bahsedilen sayfa sayısı, ortaöğretimdeki dokuz eğitim kitabının 1782 sayfasında sadece 20’dir. Ayrıca yazarların Sünni ilahiyatçılar olduğu ve Aleviliğin yaygın olarak kabul edilen ve uygulanan bir mezhep olarak adlandırılmadığı akılda tutulmalıdır.

Öte yandan, 2014’ten bu yana “Kur’an’ın Temelleri”, “Hazreti Muhammed’in hayatı” ve “Temel Dini Bilgiler” gibi DKAB müfredatlarına bazı seçmeli dersler eklenmiştir, ancak birçok okulda bu seçmeli dersleri veren yalnızca bir adet öğretmen bulunmaktadır ve bu nedenle öğrenciler uygulamada okulda bulunan öğretmenin verdiği dersi seçmek zorunda bırakılmaktadır.

DKAB dersleri, nüfus kütüğü kayıtlarında İslam dışında bir dine mensup olan gayrimüslimler dışındaki tüm öğrenciler için hala zorunludur. Dahası, bu derslerin içeriğinden birçok soru hala üniversiteye giriş sınavlarının bir parçasıdır ve DKAB derslerinden muaf tutulan öğrenciler, üniversiteye girmeyi sağlayan bu önemli sınavlarda kayda değer puanlar kaybederler.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından yayımlanan Devlet Okullarında Dinler ve İnançların Öğretimi Hakkında Toledo Kılavuz İlkeleri, çeşitli akademisyenler tarafından ve birçok raporda önerilmiştir. Müfredatın ana hedeflerinden biri olan “diğer dinlerin objektif bir yaklaşımla tartışılması” İslam eğitimi söz konusu olduğunda uygulanma alanı bulamamaktadır. Dolayısıyla Müfredat AİHM kararlarını ihlal etmeye devam etmektedir.

Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Vakfı – Türkiye Davası Başvuru no.32093/10

Yukarıdaki kararda Mahkeme; Cem evlerinin, ibadet yerleri için elektrik faturası muafiyeti sağlayan Türk yasalarının hükümlerinden faydalandırılmamalarının dine dayalı ayrımcılığa yol açtığı kararına varmıştır.

Sonuç olarak, bazı Cem evleri elektrik faturalarını ödemeyi reddetmiş ve yerel hukuki rejim çerçevesinde de elektrikleri kesilmiştir.

Bu Cem evlerinden bazıları yerel mahkemelerde bu idari işlemlere karşı dava açmış ve her birinin lehine karar verilmiştir. Bu nedenle artık dava açan her bir Cem evi için geçerli olmak üzere ilgili ibadethaneler elektrik faturalarını ödemekten muaf tutulmaktadır. Ancak ülkede binlerce Cem evi bulunmaktadır ve elektrik faturasını ödemekten muaf tutulmak için hiçbir kapsayıcı mevzuat olmadığı için her bir Cem evi yerel mahkeme nezdinde bireysel dava açmak zorunda bırakılmaktadır. Genel olarak tüm Cem evlerinin bu muafiyetten yararlanabilmesi için şimdiye kadar herhangi bir yasal düzenleme yapılmamıştır. Alevi Cem evleri, Protestan kiliseleri, Yehova şahitleri, Ezidi ve diğer inanç grupları, diğer ibadet yerleri gibi enerji maliyeti muafiyetinden yararlanmak için hala yasal düzenlemelere ihtiyaç duymaktadır.

Öte yandan Camiler, yerleşkelerinin gece aydınlatması da dahil olmak üzere tam bir elektrik muafiyetinden yararlanırken, Cem evleri yalnızca ibadethane bölümlerini elektrik maliyeti muafiyetinden yararlanabilmektedirler. Gece aydınlatması ve Cem evlerinin diğer bölümleri, kendi lehine olan mahkeme kararlarında bile muafiyetlerin dışında tutulmuştur.

Doğal olarak, AİHM kararının çerçevesi elektrik faturalarıyla sınırlandırılmış olsa da, ara dönemde Cem evlerinin arazi tahsisi, vergi muafiyeti, devlet hazinesine arsa kiralama vb. gibi diğer bağlamlardaki durumu ile ilgili herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir. Ayrımcı politikalar, diğer birçok alanda sürdürülmektedir.

İzzettin Doğan vd. Başvuru No. 62649/10

Davayla ilgili karara göre; Devlet, dini toplulukların, dini mezheplere özel avantajlar sağlayan bir statü için başvurmaya yönelik adil bir imkna sahip olmasını sağlayacak tarafsız ve ayrımcı nitelikli olmayan ölçütler uygulamakla görevlidir.

Ne yazık ki, bu davanın kararından kopyalanan yukarıdaki ifade ile ilgili herhangi bir ilerleme kaydetmedik.

İnanç gruplarının herhangi bir yasal kimliği (tüzel kişiliği) bulunmamaktadır ve bu konuda herhangi bir ilerleme veya hazırlık da yoktur. Alevi, Protestan Hristiyan ve diğer kimi dini inanç gruplarının ibadet yerleri hala tanınmamaktadır. Ermeni Patriğinin seçim usulüne müdahale edildiğine ilişkin bilgiler ise yakın zamanda kamuoyunda duyulmuştur. Azınlık vakıflarının mülklerinin bir kısmı topluluklara iade edilmekle beraber çok sayıda azınlık vakfı hala tanınmamaktadır. Süryani topluluğunun Mardin kentindeki mülklerinin Hazine'ye ve dolayısıyla devlete bağlı bir vakfa (Türk Diyanet Vakfı) devredilmesi kararı çok şiddetli bir şekilde protesto edilmiş ve sonunda el konan mülkler 2018'de topluluklara iade edilmiştir. Bununla birlikte, konuyla ilgili herhangi bir yasal veya idari düzenleme mevcut değildir.

İstisnai bir durum olarak Süryani cemaatinin, Roma-Katolik mezarlığı topraklarında İstanbul-Yeşilköy'de bir kilise inşa etmesine izin verilmiştir. Bu, 1923'ten bu yana Türkiye'de resmen izin verilen ilk kilise inşaatı olmuştur. Ancak Mardin vakasına benzer şekilde, tüm formaliteler yasal çerçeveden yoksun olarak sadece o vaka özelinde yapılmaktadır. Dolayısıyla bunlara genel yasal düzenleme olarak tanımlanmaktan oldukça uzaktır.

zet olarak, özellikle seçim tarihlerinde verilen vaatlere rağmen, dini grupların yasal kimliği, ruhban eğitimi sorunları, eşitlikçi mali ve yasal düzenlemelerin sağlanması alanlarında kayda değer bir ilerleme olmamıştır.

2019 Ekim ayının sonuna kadar HUDOC-EXEC bölümlerine sunulacak daha ayrıntılı bir rapor hazırlama sürecinde olduğumuzu bilgilerinize arz ederiz.

Saygılarımızla
Doğan Bermek

**TÜRKİYE’NİN 23.10.2019 TARİHLİ BAKANLAR KOMİTESİNE SUNDUĞU YOL
HARİTASI**

**İzzettin Doğan vd. Türkiye, Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür
Merkezi v. Türkiye,**

Mansur Yalçın vd- Türkiye ve Hasan Eylem Zengin v. Türkiye

(62649/10, 32093/10, 21163/11, 1448/04) DAVALARA İLİŞKİN BİLGİLER

1-) İzzettin Doğan v. Türkiye, davası din ve vicdan özgürlüğü hakkının ihlali ile AİHS’nin (ayrımcılık yasağını düzenleyen) 14. Maddesinin- Sözleşmenin din ve vicdan özgürlüğünü düzenleyen 9. maddesi ile bir arada ele alınmak suretiyle-ihlali ile ilgilidir. Alevi inancına mensup olan başvuruçular, Alevi inancıyla ilgili olan hizmetlerin kamu hizmeti olarak tesis edilmesinin yanı sıra Alevi ibadet yerlerine (cemevleri) ibadet yeri statüsünün verilmesi, Alevi din adamlarının kamu görevlisi olarak alınması ve Alevi inancı için bütçede özel bir fon ayrılmasını talep etmiştir. AİHM belirtilen şikâyetleri dikkate alarak, Sözleşme’nin 9. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

2-) Bundan başka dava, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından kabul edilen Müslüman din yorumunun sahip olduğu statü ve bu statünün sağladığı kamu hizmetiyle; Alevi topluluğuna atfedilen statü arasındaki dengesizlikten kaynaklanan ayrımcılığa uğramama hakkının ihlaliyle ilişkindir. Anılan statü farklılığı nedeniyle Alevi toplulukları neredeyse tamamen din hizmetlerinden faydalanamamıştır.
(Madde 9 ile bağlantılı olarak 14. Maddenin ihlali)

3-) Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi/Türkiye, davası AİHS’nin 9. Maddesinde düzenlenen din özgürlüğü ve bu maddeyle bir arada değerlendirilen Sözleşme’nin 14. maddesinin ihlaliyle ilgilidir. Bu çerçevede ibadet yerleri için sağlanan aydınlatma masraflarından muafiyet olanağı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Alevi ibadet yerlerine (cemevleri) tanınmamıştır.

4-) Mansur Yalçın/Türkiye, davası Sözleşme’nin 1 No’lu Protokolünün 2. maddesinin ihlaliyle ilgilidir. AİHM söz konusu kararının gerekçesini din ve ahlak bilgisi derslerinin zorunlu niteliğine ve anılan hak doğrultusunda bu derslerle ilgili makul bir muafiyet sisteminin bulunmamasına dayandırmıştır. Bu durum karşısında öğrencilere seçmeli din derslerinde dinle ilgili daha ayrıntılı bilgi verilebileceğini ileri sürmek, Devletin din eğitiminde tarafsız ve çoğulculuk ölçütlerine uyma zorunluluğunu ve dini veya felsefi görüşlere saygı duyma borcunu yerine getirmiş saymaya yeterli değildir. Dini veya felsefi görüşü Sünni İslam’ın dışında olan

ebeveynlerin çocukları için uygun bir seçim imkanı öngörülmemiştir. Çok kısıtlı bir şekilde işleyen din derslerinden muafiyet prosedürünün, bu velileri ağır bir yüke maruz bırakması ve çocuklarını din derslerinden muaf tutmaları için dini veya felsefi görüşlerini açıklamaya zorlaması oldukça muhtemeldir.

5-) Hasan Eylem Zengin/Türkiye, Sözleşmenin 1 No'lu Protokolünün 2. maddesinin ihlaliyle ilgilidir. AİHM, bu kararının gerekçesinde “din kültürü ve ahlak bilgisi” derslerinde verilen eğitimin, tarafsızlık ve çoğulculuk kriterlerini karşılayarak getirerek öğrencilere dini konular hakkında eleştirel bir bakış açısı geliştirmelerini sağlamadığını saptamıştır. Bundan başka Mahkeme, uygulamadaki müfredatın Alevilikle ilgili kısmının açıkça yetersiz olduğunu belirterek Alevi inancına mensup bir öğrencinin ebeveyninin dini ve felsefi görüşlerine saygı göstermediği kanısına varmıştır. Mahkeme ayrıca, ebeveynlerin din derslerinden muafiyet almak için okul yetkililerini dini veya felsefi görüşleri hakkında bilgilendirmek zorunda kaldıkları bir olasılığın, velilerin din ve vicdan özgürlüklerini ihlal edeceği kararına varmıştır. Bundan başka din derslerinde işlenen konuların başvuruçuların çocuklarında okul ve kendi değerleri arasındaki bir sadakat çatışmasına yol açabilecektir. Bu nedenle, uygun bir muafiyet prosedürünün bulunmaması ebeveynlere ağır bir yük bindirmekte ve ebeveynler dini veya felsefi inançlarını açıklama zorunluluğunda bırakılmaktadır.

II. BİREYSEL ÖNLEMLER

6-) Yetkililer mevcut ihlalin giderildiğinden ve başvuruçuların yaşadığı olumsuz sonuçların telafi edildiğinden emin olmak için önlemler almıştır.

Adli Tazmin:

7-) İzzettin Doğan bağlamında AİHM, Sözleşmenin 9. maddesinin ve 9. maddesiyle bağlantılı olarak 14.maddenin ihlalinin tespit edilmesini yeterli bulmuş başkaca maddi bir tazminat gerekliliğine hükmetmemiştir. Hükümet, bu kararı hatırlatır.

8-) AİHM herhangi bir manevi tazminata hükmetmemiş ancak, başvuruçuların talep ettiği masraf ve giderler (3.000 Euro) için adil tazmin hükmü vermiştir. Hükme konu olan adli tazminat 26 Temmuz 2016 tarihinde banka hesabına yatırılmış ve başvuruçular ödeme hakkında bilgilendirilmiştir. Ancak, başvuruçular ödeme için henüz ilgili belgeleri sunmamışlardır.

9-) Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi kararında Mahkeme, 41. Maddenin uygulaması ile ilgili meseleyi bekletmiştir. Mahkeme, taraflar arasında bir anlaşma olasılığını göz önünde bulundurarak, taraflara bu amaç için zaman tanınmıştır.

10-) 20 Haziran 2017 tarihinde, AİHM, taraflarca anlaşmaya varılmadığı takdirde, muafiyet sisteminden ve aydınlatma maliyetlerinden kaynaklanan ayrımcılığın giderilmesine ilişkin genel tedbirlerin alınmasının gerektiğine ve davalı Devlet tarafından başvurucuya 44.400 Avro maddi tazminatın yanı sıra manevi tazminat olarak 10,000 avro ödenmesi gerektiğine dair hüküm tesis etmiştir.

11-) Hükümet, AİHM içtüzüğü'nün 80. Maddesine dayanarak, 20 Haziran 2017 tarihli Kararın düzeltilmesi talebinde bulunmuştur. 19 Şubat 2019'da Mahkeme, Hükümet tarafından sunulan talebi reddetmiştir.

12-) Öte yandan, AİHM tarafından verilen adli tazminat toplamı, 30 Kasım 2017 tarihinde banka hesabına yatırılmış ve başvurucuya bildirilmiştir.

13-) Mansur Yalçın ile ilgili olarak Hükümet, söz konusu çocukların, yani Mahkeme huzurunda adlarına mevcut başvurunun yapıldığı çocukların zorunlu din ve ahlak bilgisi dersleri yaşını çoktan geçtiğini hatırlatır. Bu nedenle, yetkililer başka bir önleme gerek olmadığı görüşündedir. Dahası, başvuranlar adli tazminat için herhangi bir talepte bulunmamıştır. Aynı şekilde, Mahkeme de bu yönde herhangi bir hüküm vermemiştir.

14-) Hasan Eylem Zengin ile ilgili olarak Hükümet, söz konusu çocuğun zorunlu din ve ahlak bilgisi dersleri yaşını çoktan geçtiğini hatırlatır. Bu nedenle Hükümet, başka hiçbir önleme gerek olmadığı görüşündedir. Başvuranlar maddi ve manevi tazminat talebinde bulunmamışlardır. Aynı şekilde, Mahkeme bu amaçla herhangi bir hüküm vermemiştir. Bununla birlikte, başvuru sahiplerinin talebi üzerine, AİHM, başvuru sahiplerinin yaptığı masraf ve giderleri karşılayacak şekilde adli tazminat kararı vermiştir. Söz konusu tazminat Mahkeme tarafından belirlenen süre içerisinde ödenmiştir.

III. GENEL ÖNLEMLER

Hükümet, öncelikle, Türkiye Cumhuriyeti'nin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din gibi nedenlerle hiçbir ayırım yapılmaksızın, herkesin yasa önünde eşit olduğu demokratik ve laik bir hukuk devleti olduğunun altını çizmek ister. Türkiye, Anayasa'nın 14. maddesini ihlal etmediği sürece herkesin, vicdan, din, düşünce özgürlüğüne sahip olduğu ve ibadet, dini tören ve ayinlerini özgürce gerçekleştirebileceği bir devlettir. Bu bağlamda, Devlet tüm inanç ve dinlere eşit davranır ve farklı inançlara karşı tarafsızdır. Bununla birlikte, toplumda zaman zaman, tıpkı şu anki durum gibi özünde karmaşık bir yapıya sahip ve derin kökleri olan sosyal ve ekonomik sorunlardan çıkan problemler bugüne kadar sürekli olarak tartışılmaktadır. Yukarıdaki açıklamaların ışığında, AİHM kararlarında belirtilen hususlara değinmenin, son derece büyük bir itina gerektirdiği belirtilmelidir. Belirtmek gerekir ki Hükümetin de böyle bir yaklaşımı hedeflemektedir. Bu bağlamda, bu konudaki çalışmalar şöyle özetlenebilir:

“Alevi Açılımı” Denilen Sürecin Bir Parçası Olarak Düzenlenen Alevi Atölyeleri
(AİHS’nin 9. Maddesindeki din özgürlüğü ve bu madde ile bağlantılı olarak ele alınan
AİHS’nin 14. maddesinin ihlaline ilişkin olarak)

15.“Alevi Açılımı” olarak adlandırılan sürecin bir parçası olarak, Türkiye’deki Alevilerin sorunlarını belirlemek ve ele almak için yedi çalıştay ve üç toplantı düzenlenmiştir.

16.Hükümet, Türk makamlarının, Avrupa Mahkemesi’nin 16 Eylül 2014 tarihinde Mansur Yalçın, 2 Aralık 2014 tarihinde Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi ile 26 Nisan 2016 tarihinde İzzettin Doğan’a ilişkin kararlarını vermeden önce bile meselelerin farkında olduklarını ve Alevi taleplerine cevap vermeyi amaçladıklarını vurgulamak istemiştir. Bu nedenle, 3 Haziran 2009 - 30 Ocak 2010 tarihleri arasında Devlet Bakanlığı nezaretinde çeşitli zamanlarda bir dizi atölye çalışması düzenlenmiştir.

17. 3-4 Haziran 2009’da düzenlenen ilk çalıştaya katılanlar arasında Alevi (alevi dedeleri) dini ve manevi liderleri, saygı duyulan kanaat önderleri ve aydınlar yer almıştır. 8 Temmuz 2009’da düzenlenen ikinci çalıştayda akademisyenler konuyla ilgili görüşlerini dile getirmişlerdir. 19 Ağustos 2009’da yapılan üçüncü çalıştayda ilahiyatçılar, ilk çalıştayın katılımcıları tarafından zaten tartışılmış olan konuyu ayrıntılı olarak tartışmışlardır. 30 Eylül 2009 tarihli dördüncü çalıştayda, STK’lardan ve İnsan Hakları Örgütlerinden temsilciler, toplumun genel olarak konuya bakış açısını ele almıştır. 11 Kasım 2009’daki beşinci çalıştayda medya mensupları ve gazeteci, haber ve medyanın Aleviliği nesnel olarak ne ölçüde yansıttığı konusundaki görüşlerini paylaşmıştır. Tartışma ayrıca Alevilere yönelik toplumdaki genel yaklaşımın değerlendirilmesini de içeriyordu. 17 Aralık 2009 tarihli altıncı atölye çalışmasında, farklı partilerden ve farklı alt yapılardan politikacılar konunun siyasi yönünü incelemek amacıyla toplandılar.28 Ocak 2010 - 30 Ocak 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen son çalıştay, o güne kadar düzenlenen çalıştayın belli sayıda katılımcısından oluşuyordu.

18. Atölye çalışmaları sırasında Aleviler nezdinde oluşan kafa karışıklıkları ve soru işaretlerini ortadan kaldırma ihtiyacı üzerine, 2 Temmuz 1993’te (Madımak Olayı) hayatını kaybedenlerin ailelerin, Alevilerin dini ve manevi liderlerinin ve STK temsilcilerinin katılımıyla sırasıyla 14 Ocak 2010, 11 Şubat 2010 ve 24 Şubat 2010 tarihlerinde üç toplantı daha yapıldı.

19. Alevi Atölyeleri ile ilgili son rapor 2010 yılında yayımlandı. Sonuç olarak, birkaç öneride bulunuldu.

20. Türk makamları şu hususu belirtmek ister: Söz konusu davalara konu olan meseleler tarihsel, sosyolojik ve teolojik geçmişe sahiptir ve bu konular yüzyıllardır tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

21. Hükümet bir çözüm bulmak için bu konuları açık bir şekilde tartışmak için ilk defa bir girişimde bulunmuştur. Bu nedenle, Türkiye, bu konuyla ilgili sorunların AİHM kararlarından çok önce farkındaydı. Ancak, bu konuyu ele almaya yönelik bu çabalar, ülkenin çoğu zaman güvenlik ve demokratik yapısını hedef alan girişimlerle aniden ve ciddi şekilde durdurulmuştu. Başka bir deyişle, Türkiye, ne yazık ki 2011 yılından başlayarak bugüne kadar, “Alevi Açılımı” raporunda ve yukarıda geçen kararlarda değinilen reform politikaları üzerinde ciddi etkisi olan çok zor ve istisnai bir dönem geçirmektedir.

22. Bu olaylar aşağıda kronolojik bir sıra ile açıklanmaktadır.

23. 11 Mart 2011’de Suriye’de patlak veren olaylar, bölgedeki siyasi durumu değiştirerek büyük bir çatışmaya dönüştü. Suriye ile 911 km’lik bir kara sınırını paylaşan Türkiye, çatışmanın yol açtığı ciddi siyasi, güvenlik ve insani zorluklarla karşı karşıya kaldı. Çok sayıda Suriyeli, çatışmalardan korunmak için ülkelerinden kaçtı. Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı, dünya çapında en yüksek sayıda olup bu sayı 3,6 milyondur. Bundan başka Türkiye, ayrıca diğer milletlerden 365.000 mülteciye ev sahipliği yapmaktadır.

24. 28 Mayıs 2013 tarihinde “Taksim Gezi Parkı” olarak adlandırılan olaylar, Hükümetin, “Taksim yayalaştırma projesi” olarak bilinen şehir merkezi için yenileme planına karşı bir tepki olarak başlamıştır. Bu olaylar ülkenin her yerinde hatırı sayılır bir süre devam etti. Bu süre zarfında Hükümet, olayları çözmek için eylemlere yol açan sorunlara odaklanmıştır.30 Ağustos 2013 tarihinde Taksim Gezi Parkı etkinlikleri sona erdi.

25. Yukarıda belirtilen huzursuz dönemden sonra, 17 Aralık 2013 ve 25 Aralık 2013 tarihlerinde, sonradan FETÖ / PDY silahlı terör örgütü ile ilgili olduğu anlaşılan hâkimler ve savcılar, bir dizi politikacı, yakınları ve işadamları hakkında kamuoyunda “yolsuzluk” operasyonu olarak bilinen soruşturmalar başlatmıştır. 17-25 Aralık’ta yapılan soruşturmalar, MIT’nin (Milli İstihbarat Teşkilatı) kamyonlarının silah taşındığı iddiasıyla durdurulması ve aranması ile birlikte FETÖ / PDY’nin ülkede bir kaos ortamı yaratmak suretiyle hükümeti devirmek niyetindeki hainliği ortaya çıkarmıştır

26. Bu arada Suriye’deki çatışmanın yol açtığı istikrarsızlığın artmasıyla DAESH ortaya çıkmıştır. Bu örgüt Türkiye’nin ülke güvenliğine karşı büyük bir tehdit oluşturacak şekilde, Türkiye ile toprak sınırlarını paylaşan Suriye’nin şehirlerinin kontrolünü ele geçirmiştir. Kendisini sözde Devlet olarak ilan eden bu terör örgütü, Suriye’deki diğer gruplarla silahlı çatışmalara girerek Türkiye’ye ani ve kontrol edilemez bir mülteci akınına yol açmıştır.

27. Bu arada, Güneydoğu Türkiye'deki güvenlik durumu, terörist gruplar, PKK ve ilgili örgütler tarafından saldırıların yoğunlaştırılması nedeniyle 2015 yazında kötüleşti. Bu terör örgütü bazı şehirlerde sözde özerklik ilan etti ve birçoğu patlayıcılarla ekilmiş hendekler ve çukurlar kazıp bazı mahallelerde barikatle yolları tıkayarak bu şehirlerde özerk bölgeler yaratmaya çalıştı. Buna karşılık, Ağustos 2015'ten itibaren Türk makamları, bu kent merkezlerine sokulan siperleri ve PKK terör örgütü mensuplarının yerleştirdiği patlayıcıları temizlemek ve sivilleri şiddetten korumak için çeşitli yerlerde sokağa çıkma yasağı ilan ettiler.

28. Bununla birlikte, ulusal güvenliğe yönelik tehditlerine rağmen, 64.Hükümet, hem programında hem de Eylem Planı'nda 10 Aralık 2015 tarihinde, geleneksel manevi bilgi merkezlerine (ırfan merkezleri) ve toplanma evlerine (cemevleri) kısa sürede yasal statü verileceğini ilan etmişti. Bu amaçla Adalet Bakanlığı himayesinde, 5,12,18,19, 25 , 27 Ocak 2016 ve 1-2 Şubat 2016 tarihlerinde bu konularda en iyi çözümü bulmak için gerekli görülen ilgili kişi / kurumların katılımıyla bir dizi atölye çalışması düzenlenmiştir.

29. Bununla birlikte, PKK'nın Suriye şubesi olan bir diğer terör örgütü PYD de Türkiye'yi hedef aldı. 17 Şubat 2016 tarihinde Ankara'da PYD tarafından yapılan bir bombalama eylemi, 29 sivilin ölümüyle sonuçlandı ve 79 kişinin yaralanmasına neden oldu.

30. 13 Mart 2016 tarihinde günün en yoğun zamanı bir otobüs durağında, terörist örgüt PKK / KCK tarafından bir arabaya yerleştirilen bomba patlatıldı. Ankara'da 36 kişiyi öldürdü ve 349 kişiyi yaraladı.

31. 15 Temmuz 2016 gecesi, FETÖ / PDY'ye üye olan ve kendilerini Türk Silahlı Kuvvetleri İçinde Yurtta Sulh Cİhanda Sulh Konseyi olarak adlandıran "üniformalı teröristler", örgütün sivil yöneticileri (imamları); polise, jandarmaya ve diğer kamu kurumlarına sızan FETÖ / PDY üyeleri ve daha önce mesleklerinden kovulmuş olan FETÖ / PDY üyeleri demokrasiye karşı silahlı bir darbe girişiminde bulundu. Bu kişilerin amaçları örgüt elebaşı olan Fetullah Gülen'in emir ve talimatlarına uygun olarak, demokratik yollarla seçilmiş olan Cumhurbaşkanı görevden almak ve Anayasayı askıya alarak Parlamento ve Hükümeti devirmektir.

32. 15 Temmuz darbesi girişimi sırasında, ülke genelinde istikrarı yok etmeyi hedefleyen bomba ve silahlı saldırılar, bir kaos ortamı yaratmayı amaçlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesi, Ankara Emniyet Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü Özel Harekât Dairesi ve Ulusal İstihbarat Teşkilatının binası helikopter ve uçaklarla bombalandı. Cumhurbaşkanı suikast girişiminde bulunuldu, Başbakanlık konvoyuna ateş açıldı, Genelkurmay Başkanı da dahil olmak üzere çok sayıda üst düzey askeri subay rehin alındı, çok sayıda kamu kurumu silahlı teröristler tarafından işgal edildi. Darbe girişimi için toplam 8.000'den fazla askeri personel ve bunlara Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait savaş uçakları da dahil olmak üzere 35 uçak, 37 helikopter, 74 tank da dahil olmak üzere 246 zırhlı araç ve yaklaşık 4.000 hafif silah bu girişimde kullanıldı.

33. Olaylar sonucunda toplam 251 kişi hayatını kaybetti ve 2.194 kişi yaralandı. Darbe girişiminin ardından, 20 Temmuz 2016'da Millî Güvenlik Kurulu, 19 Temmuz 2018'e kadar süren olağanüstü hal ilan etti.

34. Yukarıda belirtilenler ışığında, Türk makamları, söz konusu AİHM kararlarında altı çizilen Alevi konularına ilişkin reform sürecinin Hükümet tarafından başlatıldığını belirtmek istemektedir. Bununla birlikte, bu süreçte yaşanan eşi görülmemiş olaylar bu planın uygulanmasını kesintiye uğratmıştır. Çünkü bu süreçte asıl öncelik kamu düzeninin yeniden tesis edilmesi ve ulusal güvenliğe tehlike teşkil eden sorunların ortadan kaldırılması olmuştur.

35. Hükümet, halkın karşılaştığı güvenlik sorunlarını daha net bir şekilde göstermek için 2011'den 2019'a kadar PKK / KCK, DAESH, Sol Kanat Terör Örgütleri ve FETÖ / PDY gibi farklı terörist örgütlerin terör saldırıları sayısının 20.888 olduğunu belirtmektedir. Bu saldırılar nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı 2.785 olup, bunların 1.639'u güvenlik görevlisi ve 1.146'sı sivilidir. Terörist saldırılar nedeniyle yaralanan kişi sayısı 16.985'dir. Bunlardan 9.099'u güvenlik görevlisi ve 7.886'sı ise sivil kişilerdir.

2. Yargıtay ve Danıştay İçtihadındaki Gelişmeler

34. Yukarıda belirtilen zorluklar sonrasında belirtilen dönemde Türkiye'de kamu düzeni ve ulusal güvenlik önemli ölçüde bozulmuş ve tehdit altında olmuştur. Yetkililer, yukarıda vurgulanan engellere rağmen belirli noktalarda iyi bir ilerleme kaydedildiğini belirtmek isterler.

35. Hükümet bu kararların yayınlanmasını ve yayılmasını takiben yerel mahkemelerin, Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi/Türkiye davasında AİHM'in vardığı sonuçlara uygun olarak karar verdiğini hatırlatmak istemektedir.

36. Erenler Eğitim ve Kültür Vakfı'nın açtığı davada, İstanbul 6. İdare Mahkemesi, aydınlatma masraflarının geri ödenmesini reddeden idari işlemi iptal etmiştir. Anılan mahkeme kararında, aydınlatma masraflarının Cemevlerine iade edilmesine karar vermiştir. (29 Nisan 2016, E. 2015/1555, K. 2016/986). 29 Nisan 2016 tarihli karara karşı temyiz başvurusu Danıştay 13. Daire tarafından reddedilmiştir (10 Temmuz 2017, E. 2016/4277, K. 2017/2263). Karar düzeltme talebi aynı mahkeme tarafından reddedilmiştir. (10 Aralık 2018, E. 2018/161, K. 2018/3820)

37. Kağıthane Hacı Bektaş Veli Eğitim ve Kültür Derneği, aydınlatma giderlerinin idare

1 Bu bilgi Anayasa Hukuku açısından yanlış. O dönemde olağanüstü hal ilan etmeye yetkili olan makam Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan bakanlar kurulu idi. (Ç.N)

tarafından karşılanmasının reddine ilişkin idari işlemin, 6646 sayılı kanunun geçici 6. maddesi uyarınca iptal edilmesini İstanbul 7. İdare Mahkemesinden istemiş ancak bu talep mahkeme tarafından reddedilmiştir. (E.2017/952, K.2018/266, K.t. 19 Şubat 2018) Öte yandan Kağıthane Hacı Bektaş Veli Eğitim ve Kültür Derneğinin istinaf başvurusu üzerine ilk derece mahkemesi tarafından alınmış olan bu karar, İstanbul Bölge İdare Mahkemesi tarafından bozulmuştur.Bölge idare mahkemesi, Danıştay içtihadını dikkate almak suretiyle, aydınlatma giderlerinin idarece karşılanmasının reddine ilişkin idari işlemi iptal etmiştir.

38. Alevi Kültür Dernekleri Tarsus Şube Başkanlığı tarafından Tarsus 3. Asliye Hukuk Mahkemesi nezdinde açılan bir davada davacı yetkisi çerçevesinde faaliyet gösteren cemevinin 647,20 TL tutarındaki aydınlatma masraflarından sorumlu olmadığını iddia etmiştir. Bu davada mahkeme bir binanın cemevi olarak işlev göreceğine ilişkin beyanın kabul edilmesi gerektiği kararına varmıştır. (E. 2017/64, K.2019/29 Kt. 7 Şubat 2019) İlk derece mahkemesi gerekçesinde Yargıtay içtihadına atıfta bulunmuştur (Yargıtay 3.Dairesi), (E. 2016/17500 K., 6192 Kt. 31 Mayıs 2019). Alevi Kültür Dernekleri Mersin Şube Başkanlığının Mersin 2.Asliye Hukuk Mahkemesine açtığı davada mahkeme binanın bir bölümünün ibadethane olarak işlev gösterdiğine dair iddiayı kabul etmiştir.

39. Alevi Kültür Dernekleri'nin Mersin Şube Başkanlığı'nın Mersin 2.Asliye Hukuk Mahkemesine açtığı davada, davacı yetkisi altında faaliyet gösteren cemevinin belli bir miktar aydınlatma maliyeti olarak kendisine tahakkuk ettirilen 3.189.30 Türk Lirası borcunun bulunmadığını iddia etmiştir. Bu davada Mahkeme binanın bir bölümünün ibadethane olarak işlev gösterdiğine dair iddiayı kabul etmiştir. Mahkeme ilk derece mahkemesi kararında Yargıtay ve AİHM içtihatlarına atıfta bulunmuştur. İlgili Yargıtay Kararları: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2014/7-103E, K.2014/990, K.t.3 Aralık 2014; Yargıtay 3. Dairesi, E. 2014/11238, K.9711;E.2015/15230, K.2015/16775, K.t.27 Kasım 2015. İlgili AİHM kararı: Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı/ Türkiye, 32093/10)

40. Sonuç olarak; AİHM önünde dava konusu olan AİHS'nin 9. Maddesinde düzenlenen din özgürlüğü hakkının ve bu madde ile birlikte ele alındığında AİHS'nin 14. Maddesinde düzenlenen ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine hükmedilen kararlarda dava konusunu teşkil eden aydınlatma masrafları DİB tarafından ödenmektedir. Dolayısıyla bu husus Türk hukukunda tartışma konusu olmaktan çıkmıştır.

3. Sözleşmenin 1 No'lu Protokolünün 2. maddesinin ihlali ile ilgili olarak

41. Türk makamları, Mansur Yalçın ve Hasan Eylem Zengin'deki ihlallere ilişkin olarak (sırasıyla 21163/11 ve 1448/04); Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Daire Başkanlığı, bilim adamlarının ve STK'ların katılımıyla Haziran 2016 - Ocak 2017 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı himayesinde bir dizi

atölye çalışması düzenlenmiştir. Komisyon sırasıyla 2 Haziran 2016, 14 Haziran 2016, 22 Eylül 2016, 3 Kasım 2016, 7 Aralık 2016 ve 25-27 Ocak 2017 tarihlerinde atölye çalışmaları düzenledi.

42. Komisyonun tavsiye raporuna dayanarak, yukarıda belirtilen kişilerin Ocak ve Şubat 2017’de katılımıyla bir taslak müfredat hazırlanmıştır. Temmuz 2017’de, öğrenciler, velileri ve halkın eleştirilerini, tartışmalarını ve değerlendirmelerini dikkate almak için belirli bir süre için Milli Eğitim Bakanlığı web sitesinde taslak ders programı yayınlanmıştır. Müfredat taslağının yayınlandığı ve değerlendirmelerin yapıldığı sürenin tamamlanması üzerine ilgili taraflar, taslak rapor, müfredata tavsiyelerini dahil etmek için Türkiye’deki üniversitelere gönderildi. 20 Ekim 2017 tarihinde, taslağı sonuçlandırmak için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından akademisyenlerden de oluşan bir atölye çalışması düzenlendi. 19 Ocak 2018’de taslak, Milli Eğitim ve Bakanlık Ahlak Konseyi tarafından onaylandı. Aşağıdaki linkten erişilebilir: <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14>

43. Taslak rapor, farklı alt yapılardan gelen çok çeşitli kişilerin katılımıyla hazırlanmıştır. Müfredat içeriğinin, insanlar arasındaki farklılıkların problem olmaktan ziyade bir zenginlik olduğu bir ortam yaratarak toplumun yaşadığı ön yargıları önlemede rol oynama niyetinde olduğu değerlendirmelerini içerir.

44. Yukarıda belirtilen müfredatı hazırlamak için oluşturulan komisyon, din ve ahlak kültürü derslerinin varlığının ve zorunlu niteliğinin önemine de işaret ediyordu. Alevilik ve Bektaşilik gibi konular ders kitaplarında Alevi’nin dini ve manevi liderleri (alevi dedeleri) tarafından yayınlanan görüş ve makalelerden yararlanılarak nesnel olarak detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

45. 2018’in yeni müfredatının yürürlüğe girmesinin ardından, Hükümet, 2016’dan 2017’ye kadar 6 toplantı yapmış olan ve toplumdaki bütün kesimlerin temsil edildiği grubunun önemli katkıları sayesinde nesnellik ve çoğulculuk kriterlerinin yerine getirildiğini belirtmek ister. Böylece, her bir öğrencinin, sınıfta tartışılan konuları tek bir bakış açısıyla takip etmek zorunda kalmadan din ve içindeki farklı düşünce okulları hakkında nesnel olarak genel bilgileri öğrenebileceği bir eğitim ortamı yaratılmıştır.

46. Hükümet, müfredat geliştirme çalışmaları ve gözlemleri düzenli ve sürekli olarak yapılmakta olduğunu da belirtmek istemektedir

Danıştay İçtihadındaki Gelişmeler

47. Türk makamları, bireylerin mahkeme kararları sayesinde zorunlu din ve ahlak bilgisi derslerinden muafiyet alabileceklerini belirtmek ister. Örneğin, bir öğrencinin ebeveynleri tarafından açılan bir davada, Antalya 3. İdare Mahkemesi dersin zorunlu olduğu gerekçesiyle davayı reddetmiştir. (31 Ocak 2013, E. 2013/48, Karar no. 2013/105) Ancak, Danıştay müfredatın ebeveynlerin dini inançlarına saygı göstermediğini kabul ederek yerel mahkemenin bu kararını bozmuştur. (11 Kasım 2014, E. 2014/8515, K.. 2014/8417)

48. Bu bakımdan, müfredatın din inanç ve görüşlerine saygı göstermediğine inanan ebeveynler, çocukları bu dersten muaf tutmak için idari yargıda dava açabilirler.

4. Kararın Yayınlanması ve Yaygınlaştırılması

49. Hükümet, kararın yayınlanması ve yaygınlaştırılmasına yönelik önlemlerin alınmasını sağlamıştır. Bu amaçla, AİHM kararı Türkçe'ye çevrilmiş ve Mahkemenin web sitesinde yayınlanmıştır.

50. Dahası, AİHM kararı, karardaki saptamalara ilişkin açıklayıcı bir notla birlikte, Diyanet İşleri Daire Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Hakimler ve Savcılar Kurulu, Kamu Denetçiliği Kurumu ve bu konuda çalışan yerel mahkemelere ve Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay gibi diğer ilgili mahkemelere iletilmiştir.

IV. SONUÇ

51. Yetkililer, alınan bireysel önlemlerle mevcut ihlalin sona erdiğinin ve başvuruçuların karşılaştıkları olumsuz sonuçlardan dolayı maruz kaldıkları zararın tazmin edildiğini düşünmektedir.

52. İzzettin Doğan v. Türkiye, Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı v. Türkiye, Mansur Yalçın v. Türkiye ve Hasan Eylem Zengin v. Türkiye kararlarının yerine getirilmesiyle ilgili alınan önlemler hakkında Bakanlar Komitesi düzenli olarak bilgilendirilecektir.

EK-3
ALEVİ DÜŞÜNCE OCAĞI'NIN TÜRKİYE YOL HARİTASI İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Sekretaryası
Re: DH-DD (2019) 1214 TÜRKİYE Dava Dosyaları Hakkında Eylem Planı.
62649/10, 32093/10, 21163/11, 1448/04. Tarih: 23 Ekim.2019

Türkiye'nin 23 Ekim 2019 tarihli Eylem Planını okumak bizim açımızdan oldukça şaşırtıcı bir deneyim olmuştur. Bu metinde geçen şu ifade içinde bulunduğumuz durumu ifade etmekten açıkça uzaktır: "Yetkililer, mevcut ihlalin ve başvuruçuların bu ihlalden dolayı maruz kaldıkları olumsuz sonuçların giderilmesini sağlamak amacıyla gerekli önlemleri almıştır." (Paragraf 6).

Aşağıda, söz konusu Eylem Planındaki sorunlu konulara değinen kısa bir not bulunmaktadır.

Başvuru No.: 32013/10. Cemevlerinin Aydınlatma Maliyetleri Hakkında.

Ekim 2019 tarihli Eylem Planı'nın Genel Tedbirler başlığı altında yer alan 34. paragrafında şu ifadeler yer almaktadır: "Yukarıda belirtilenler ışığında, Türk makamları, söz konusu AİHM kararlarında altı çizilen Alevi konularına ilişkin reform sürecinin Hükümet tarafından başlatıldığını belirtir. Bununla birlikte, bu süreçte yaşanan eşi görülmemiş olaylar bu planın uygulanmasını kesintiye uğratmıştır. Çünkü bu süreçte asıl öncelik, kamu düzeninin yeniden tesis edilmesi ve ulusal güvenliğe tehlike teşkil eden sorunların ortadan kaldırılması olmuştur."

36-37-38-39 No'lu paragraflar 2015-2019 döneminde hakkında hüküm verilen bazı davaları özetlemektedir. 40.Paragrafta ise dava açan her bir Cemevinin aydınlatma masraflarının Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ödendiğini belirtmektedir. Ne var ki bu mesele Devlet tarafından çok daha önceden ve kapsayıcı bir yaklaşımla çözüme ulaştırılması gereken bir sorun olduğu halde, 40. paragrafta yer alan şu ifade ile Cemevi aydınlatma maliyeti meselesinin sanki tamamen çözülmüş olduğu gibi bir izlenim yaratılmaktadır: "Aydınlatma masrafları Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ödenmektedir. Dolayısıyla bu husus Türk hukukunda tartışma konusu olmaktan çıkmıştır."

Böyle bir ifade aşağıdaki nedenlerden ötürü gerçeklere uymamaktadır ve kabul edilemez:

A) AİHM kararı, bu dört Cemevi için değil farklı bir davaya ilişkindir. Şu ana kadar ülkedeki binlerce Cemevi arasında sadece dört Cemevi bu yasal hakkı elde etmek için iç hukukta hukuk yollarına başvurma sıkıntısına katlanmış ve olumlu sonuçlar almıştır. Açıklamadan, yalnızca iç hukuk yollarına başvuran Cemevlerinin aydınlatma masraflarından muaf olmalarını sağlayan yasal haklarından yararlanabileceği anlamı çıkmaktadır. Bu yaklaşım AİHM kararlarına özellikle ayrımcılığa ilişkin Mahkemenin yorumlarına aykırılık teşkil etmektedir.

B) Eğer “mesele artık tartışma konusu olmaktan çıkmış” ise paragraf 34’de Alevi meselelerine ilişkin reform sürecinin geciktiğine dair ifadenin neden yer aldığı sorusu akla gelmektedir. Gecikmiş bir reform süreci varsa bu reformun konusunu teşkil eden bir mesele nasıl tartışmaya kapalı hale gelmiş olabilir?

C) Büyük Daire’de görülen bir diğer davada Devlet avukatları, 2014 yılı itibarıyla Türkiye’de sadece şehir merkezlerinde 1600 adet Cem evi bulunduğunu belirtmişlerdir. Bugün itibarıyla şehir merkezlerinde çok daha fazla sayıda Cem evi bulunmaktadır ve kırsal alanlardaki cem evlerinin sayısı kentlerdeki Cem evlerinin sayısından en az iki kat daha fazladır. Temelde ilgili AİHM kararına ve 36-39. paragraflarda açıklandığı şekliyle bu karar doğrultusunda karar veren dört ulusal mahkeme kararına rağmen; devlet, her bir Cem Evinin ibadet yerlerine tanınan yasal bir haktan yararlanabilmesi için adli süreçlerden geçmesini mi beklemektedir? Kısaca bu ifade açıkça ayrımcıdır ve uygulanabilir değildir. Konuya ilişkin sorunlar basit bir idari düzenleme (yönetmelik) ile çözülebilir ve öyle çözülmelidir.

Eylem Planının 4. Sayfasında Genel Önlemler başlığının başlangıç kısmında şu ifadeler yer almaktadır: “Türkiye Anayasa’nın 14. maddesini ihlal etmediği sürece herkesin, vicdan, din, düşünce özgürlüğüne sahip olduğu ve ibadet, dini tören ve ayinlerini özgürce gerçekleştirilebildiği bir devlettir. Bu bağlamda, Devlet tüm inanç ve dinlere eşit davranır ve farklı inançlara karşı tarafsızdır.”

Dolayısıyla, “bu konu artık tartışmaya açık değil” ifadesi, Anayasamızın 10. maddesinin yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. Maddesinde hüküm altına alınan eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağıyla çelişmektedir.

Başvuru No 21163/11. Zorunlu Din Dersleri :

Sözleşmenin 1 No’lu Protokolünün 2. maddesinin ihlaliyle ilgili olarak, daha önceden iletmiş olduğumuz belgemizdeki şu ifadeleri hatırlatmak isteriz:

“Üzülerek belirtmek gerekir ki 2014 yılında verilmiş olan kararın açıklanmasından bu yana ve Türkiye’nin daha önce vermiş olduğu mesajların aksine, eğitim yapısında kayda değer bir ilerleme gözlenmemiştir. 2018 yılında uygulanmaya başlanan en güncel müfredat, tüm dinlere ve inanç sistemlerine karşı tarafsız bir içerikten yoksundur. Aynı zamanda müfredat dini inançlardan bağımsız bir ahlaki kurallar bütünü benimsemekte ve dini inançlara dair tarafsızlık, nesnellik ve çoğulculuk ilkelerine dayanan genel bir eğitim sunmamaktadır.”

Ocak 2019’da nihai hale gelen müfredatı inceleyen saygın kurumların hazırladığı birçok rapor vardır. Ne yazık ki, Milli Eğitim Bakanlığı, üniversiteler, eğitim kurumları, girişimler ve de inanç grupları ile herhangi bir ortak çalışma niyeti göstermemektedir. Daha önce sizlere iletmiş olduğumuz belgede de belirttiğimiz gibi 7-12. sınıflar arasında okutulan 1782 sayfadan oluşan altı adet “Din Kültürü ve Ahlakı” kitabında Alevilik’e ayrılan sayfa sayısı sadece 20’dir. Milli Eğitim Bakanlığı “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersleri konusunda daha tarafsız bir pozisyon almalıdır. “Dini Kültürü ve Ahlak” dersleri hala zorunludur.

Başvuru No: 62649/10 Eşitlik ilkesi ve Ayrımcılık Yasağı.

Eylem Planı ile ilgili son bir açıklama olarak, 62649/10 sayılı Büyük Daire Kararının Eylem Planında belirtilmediğini veya bu karara değinilmediğini belirtmek isteriz. Bu davanın, dini grupların veya kuruluşların yasal kimliği, din adamı eğitimi hakkı ve ilgili konular, dini ibadet yerlerinin inşa edilmesi ya da restore edilmesi, inanç gruplarının kültürel ve tarihi mirasları, kutsal alanları ve türbeleri gibi dini özgürlüğüyle ilgili en önemli konulara değindiğini hatırlatmak isteriz. Yukarıdaki hususların tümü en çok konuşulan ve tekrar tekrar söz verilen reformlara ihtiyaç duymaktadır.

Bu Eylem Planı, 62649/10 no’lu kararla ilgili hususları dikkate almadığına göre, devletin konuyla ilgili hayati görevleriyle ilgili olarak bir ek metin veya ayrı bir Eylem Planı beklemeli miyiz?

AİHM, “Devletin, dileyen dini topluluklara özel avantajlar sağlayan bir statü için başvuruda bulunma fırsatı tanınabilmesi için, nesnel ve ayrımcı olmayan kriterleri ortaya koyma yükümlülüğü bulunduğunu” belirtmiştir.

EK-4

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ'NİN 3-5 ARALIK 2019'DA YAPILAN 1362. TOPLANTISINDA ALINAN KARARLAR :

1.-) Komite bu gruptaki davalarda, Mahkemenin, diğer kararlarının yanı sıra şu önemli saptamasını da hatırlatır: “Devlet otoritelerinin Alevi topluluğunun ibadet alışkanlıkları (yöntemleri – pratikleri) ve ibadet yerlerine yönelik davranışları, Devlet’in inanç gruplarının özerk varoluş haklarına karşı tarafsızlık ve ayrımcı olmama görevleri ile bağdaşamaz.”

Somut olaylar ile ilgili;

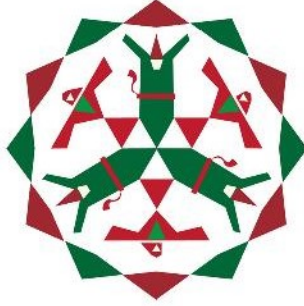
2.-) Komite, somut olaylar ve önlemlerle ilgili olarak, yetkililerden Cumhuriyetçi Eğitim Vakfı'nın elektrik aydınlatma bedellerinden muaf tutulup tutulmadığı hakkında bilgi vermelerini istemiş; ayrıca geride kalan dosyalar ile ilgili tekil tedbirler veya uygulamaların genel kurallar ile bağıntısı olması gerektiğine dikkati çekmiştir.

Genel konular hakkında;

3.-) Komite, yerel mahkemelerin Cem evlerinin aydınlatma giderlerini kısmen karşılanması ile ilgili kararlarını not etmiş, ancak bu yöntemin başka bazı denetim ve takip gerekleri de doğurmakta olduğunu, ayrıca uygulamaların bu halleri ile Mahkemenin (AIHM) saptadığı, Alevi toplumunun devletin başka inançlara sağlamakta olduğu vergi muafiyetleri, mali destekler ve sübvansiyonlar(yardımlar) dan tümü ile hariç tutulma ayrımcılığının çözümü için yeterli olmadığı tespit edilmiştir.

4.-) Komite ilköğretim ve ortaöğretim okullarında zorunlu “din kültürü ve ahlak bilgisi” derslerinin 2018 yılı müfredatının Alevi inancı hakkında bilgi içerdiğini ve çocuklarının bu dersten muaf olmasını isteyen ebeveynlerin hukuki yollara başvurabileceğini saptamış; ancak bu önlemlerin Mahkeme tarafından ileri sürülen sorunlu hususların giderilmesinde yeterli olmayacağını altını çizmiş; ebeveyn ve çocukların dini ve vicdani kanaatlerini açıklamaya zorlamanın onlar üzerinde ağır bir yük oluşturacağını ve bunu engelleyecek bir muafiyet usulünün olmadığı gerekçesiyle Hasan ve Eylem Zengin (1448/04) ve Mansur Yalçın ve diğerleri (21163/11) davaları için standart izleme yöntemlerinden (prosedüründen), nitelikli izleme yöntemlerine geçilmesine karar vermiştir.

5.-) Son olarak, bu kararlarla işaret edilen sorunlara ulusal düzeyde çözüm bulmak amacı ile düzenlenmiş olan “ALEVİ ÇALIŞTAYLARI” atölyelerine değinilmiş; atölyelerin kavrayıcı nitelikleri, çalışmaların olumlu yanları ve üzerinde fikir birliğine varılmış konularda yapılacak idari ve yasal düzenlemeleri içeren 2010 tarihli sonuç raporu memnuniyetle gözden geçirilmiştir; aradan geçen zamanda kesinleşen AIHM kararlarının ve diğer gelişmelerin ışığında rapor sonuçlarının gözden geçirilerek bütüncül(kapsamlı) bir EYLEM PLANI hazırlanması ve yapılacak değişik yasal ve idari düzenlemelerin somut bir takvime bağlanarak Bakanlar Komitesi'ne 1.Haziran 2020'ye kadar sunulması karara bağlanmıştır.

ADO

Alevi Düşünce Ocağı

ADO-ALEVİ DÜŞÜNCE OCAĞI DERNEĞİ

İstiklal Cad. No.76 K/4-13 Beyoğlu 34435

İstanbul / Türkiye

Ph: (0212) 293 2230-31

mail@aleviocagi.org

www.aleviocagi.org

www.aleviocagi.org

“Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir.

Bu yayının içeriğinden yalnızca ADO Alevi Düşünce Ocağı Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır”